

FRA KARLO BALIĆ I HRVATSKO ISELJENIŠTVO

Vicko Kapitanović
Katolički Bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Splitu

Od prvih dana zabilježenih u sjećanje povijesti Hrvat je selilac. Ali Hrvatsku i jadranske žale nije zaboravljao. Tragajući za koricom kruha i boljim životom, odlazio je i vraćao se. Glad i siromaštvo pokretale su stanovnike krševitih, sušnih i neplodnih područja, a želja za bržim bogaćenjem, ponekad i za pustolovinom, i bolje stojeće ljude. More, najšira i najbrža "cesta" mamilo je, u davnini, Hrvate u Sredozemlje, a nakon otkrića novoga svijeta i preko oceana. Uključivanje hrvatskih krajeva u velike države kao što su bile, Ugarska, Habsburška monarhija, Osmansko carstvo i Mletačka Republika, olakšavalo je seobe unutar tih ogromnih državnih tvorevina. Ratovi su poput oluja zahvaćali ljude i prebacivali ih u njima dotada nepoznate krajeve.

U jednom takvom vrtlogu našao se i fra Karlo Balić, nakon II. svjetskog rata, tada već poznati hrvatski kulturni radnik u Rimu. Svojim ugledom pokušao je zainteresirati uglednike za hrvatsku tragediju, pojedinačnom manjom pomoći i duhovnom utjehom nastojao je ublažiti suze pojedinaca, a svojim savjetima i iskustvom pripomogao je organizaciji hrvatskih dobrotvornih udruga. U ovom osvrtu na njegov rad, uz do sada objavljene radove, koristim isključivo njegov osobni arhiv i arhive njegovih suradnika te Arhiv Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja u Splitu, u koji su smješteni spomenuti osobni arhivi, pa će i ovaj prikaz biti nepotpun dok se ne prouče ostala vrela, posebno arhiv obnovljene Bratovštine sv. Jeronima za pomoć Hrvatima.¹

TRAGOM POVIJESNOG ISKUSTVA

Prvi hrvatski "Gastarbeiteri" u inozemstvu bili su najvjerojatnije moreplovci, trgovci i mornari, koji su zarađivali svoj kruh na lađama, zatim vojnici koji su vještinom i hrabrošću pronosili hrvatsko ime po Europi, naročito u vrijeme tridesetogodišnjeg rata (1618-1648), rata za austrijsko naslijeđe (1741-1748) i sedmogodišnjeg rata (1756-1763). Mletačka je vojska stoljećima bila sastavljena, osam desetina, od Dalmatinaca. Hrvatska laka konjica (cavaleria croata, Croaten, croatische Arkebusiere, Cravates,

¹Ovdje prvenstveno mislim na Arhiv bratovštine sv. Jeronima kojoj je Balić bio potpredsjednik, a potom i arhive ostalih dobrotvornih udruga, preko kojih su Hrvati u izbjeglištvu dobivali pomoć. U navođenju građe izostavljam naziv *Arhiv Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja*, jer je to jedini arhiv iz kojeg sam crpio građu za raspravu i navodim samo nazive spisa.

Royal Croates), postala je toliko poznata da je dala ime vojnim odredima u sastavu mletačke, carske i francuske lake konjice. I dok su pustolovnijski časnici, poput baruna Trenka, tražili u bitkama pustolovine i slavu, već je hrvatski časnik, poznati književnik, Matija Antun Reljković (1732-1798), morao zapaziti besmislenost ostavljenih života na europskim ratištima, pa je kao vjernik pokušao oplemeniti svoje vojnike pružajući im u ruke i molitvenik koji je sam priredio.

Po Europi je bilo na tisuće hrvatskih vojnika. Za njima, ili skupa s njima polazili su i vojni kapelani. Često su kapelani bili redovnici, kao pokretniji, najčešće iz najbrojnijeg franjevačkog reda. U srednju Europu su odlazili uglavnom franjevci iz sjevernih krajeva. Tako su u borbi za austrijsko naslijeđe (1741-1748). hrvatske vojnike pratila tri franjevca². U sedmogodišnjem ratu (1756-1763), s vojnicima se našlo čak deset franjevaca.³ Dalmatinski su franjevci uglavnom pratili vojnike iz Dalmacije u Italiju i na Levant, ali je poneko od njih odlazio i u srednju Europu. Fra Frano Matić iz Čavoglava, inače poznat kao pisac katekizma, pratio je 1743-1745. hrvatske vojnike po Bavarskoj i ostalim djelovima carstva, a 1746-1748. po Belgiji i Nizozemskoj.⁴

Tek je u XX. stoljeću nakon brojnog iseljavanja iz Hrvatske započeto sustavnije pružanje pomoći hrvatskim iseljenicima odlaskom svećenika u Ameriku, gdje su među ostalim osnovana i dva franjevačka komisarijata, a u Belgiji društvo sv. Ante.

HRVATSKI BESKUĆNICI U II. SVJETSKOM RATU

Kroz duga stoljeća Hrvati su sačuvali živu nacionalnu svijest i osjećaj države. Premda je u okviru Austrougarske Hrvatska u stvari izgubila svoju suverenost sačuvala je pravno naslov trojedne Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Upravo zbog te činjenice bilo joj je olakšano stupanje u novu državu. Neravnopravan odnos Srba i Hrvata u Kraljevini Jugoslaviji probudio je u Hrvata ponovno želju za samostalnošću. Izabrali su međutim pogrešan način i pogrešnog saveznika Bolje rečeno, umjesto saveznici, postali su taoci tada moćnih slila osovine. Nova Nezavisna država Hrvatska, nastala uz odstupanje golemih površina vlastitog teritorija, bila je zapravo samo u nazivu nezavisna, a u stvarnosti je služila silama osovine i donekle primjenjivala njihove rasne zakone što joj se kasnije teško osvetilo i odvelo je u propast.

²Fra Antun Dežević, fra Petar Moker i fra Petar Šimić. Usp. E. HOŠKO, »Franjevci i knjiga za slavonske krajišnike«, *Kačić*, 16 (1984), 154

³Fra Antun Papušlić, fra Andrija Kulojlović, fra Luka Čakalić, fra Blaž Tadijanović, fra Hijacint Mandekić, fra Lovro iz Osijeka, fra Augustin Đurđević, fra Tadija Bošnjaković, fra Ferdinand Lipljanić i fra Kapistran Glavaš. Usp. E. HOŠKO, »Franjevci«, 154-155.

⁴V. KAPITANOVIĆ: »Franjevci kao vojni kapelani u mletačkoj vojsci, *Kačić*, 16 (1984) 179-180. Prema priznanju potkapetana Hrvatskog kraljevstva Josipa Patačića od Zajezde Matić je obratio je kroz to vrijeme na katoličku vjeru 36 osoba.

U općem zanosu za uspostavom hrvatske države i poneki su se franjevci prepustili općem oduševljenju i prihvatili službe vojnih kapelana,⁵ što će ih kasnije skupo stajati. Da bi sveli žar pojedinaca pri uspostavi nove države franjevački su provincijali 10-12. lipnja 1941., na skupu u Zagrebu, donijeli odredbu da se nijedan franjevac ne smije upisati u ustaški pokret. Utjecajni hrvatski franjevci u Rimu, fra Karlo Balić i fra Dominik Mandić, još su u to vrijeme gajili jugoslavenske iluzije pa je Dominik Mandić, poslao iz Rima i posebne smjernice u kojima se između ostalog ističe da provincijali i poglavari samostana pomažu koliko mogu, oprezno i skrovito, progonjenu i potrebnu braću Srbe.⁶ No, ta su braća koje su franjevci trebali oprezno i skrovito pomagati velikim dijelom pristupala četnicima i kasnije partizanima te činili dotad neviđena zlodjela. Uz pogubne akcije koje su provodili partizani,⁷ u pojedinim zapaljenim i opustošenim selima, Hrvatima, u vrijeme rata, nije preostalo ništa drugo nego iseljavanje. Fra Mate Vodanović opisuje stanje 1943. ovako:

Hrvatska danas u nekoj mjeri izgleda zemlja izbjeglica. U svakomu kutu, na svakom drumu i putu, u svakom selu, gradiću i gradu sve je puno izbjeglica. Prava seoba naroda. A tko zna što nas još čeka! Neki se boje, da bi gora mogla dobiti mnoge od onih, koje sada pozivaju u vojsku. Sve je pometeno, sve u neizvjesnosti.”⁸

Provincijal Grabić već 1943. spominje da su fra Jozo Šimić i fra Petar Mandac pošli sa svojim izbjeglicama u Slavoniju i da se spremaju i drugi te da je dobro da svoje stado slijede.⁹ Franjevci koji su ostajali uz svoje stado sve žešće su bili izloženi napadima i opasnosti. U nešto više od mjesec dana poginulo je više od deset franjevac Provincije Presvetog Otkupitelja.¹⁰ Pred takvom opasnošću i strahotama kojima su im četnici i partizani prijetili, mnogi su se franjevci iz Dalmacije povukli u Zagreb, naročito iz Makarske. U Zagrebu u samostanu Gospe Lurdske spavali su po trojica u sobama.

Neki su rodoljubni svećenici završili u internaciju, u Italiji. Neki su od njih kao don Ante Mikulić i fra Stanko Huljić tražili posredovanje i od fra Karla Balića, a Huljić i pomoć jer je bio neopskrbljen i bez odjeće.¹¹ Ipak u

⁵U provinciji Presvetog Otkupitelja pričalo se da su takve službe prihvatili Petar Berković, Jozo Mikulić, Pio Karadžole, Ivan Hrستی i Vjekoslav Šimić, što nisam uspio provjeriti. Vodanović Baliću, Zagreb, 5. II. 1944. Balić, Dopisi, 5/2. f. 23.

⁶Mandić, *Dirretive*, 7. “I padri provinciali e superiori dei conventi, cautamente e di nascosto, aiutino quanto possono, i perseguitati e bisognosi fratelli Serbi”. 24. VII. 1941. Balić, Dopisi, 5/3. f. 216r. Hrvatski tekst, Pandžić, *Životopis*, 82-84.

⁷Grabić Baliću, 11 i 24. IX. 1942. Spisi Provincijala Grabića 1937-1941, Balić 934/42 i 1024/42.

⁸Fra Mate Vodanović Baliću, Zagreb 8. III. 1943. Balić, Dopisi, 5/1 f. 147r.

⁹Spisi Provincijala Grabića 1937-1941, 16/43, Grabić Baliću, 4. I. 1943.

¹⁰M. Vodanović Baliću, Zagreb 8. II. 1944. Balić, Dopisi, 5/2. f. 24.

¹¹Don Ante Mikulić Baliću, Montefalco, 11. 1941. Balić, Dopisi, 4. f. 611; Huljić Baliću, Montefalco, 11. XII. 1941. Balić, Dopisi, 4 f. 610; 20. I. 1942. Balić, Dopisi, 5/1 f. 127; 24. XI. 1942. Balić, Dopisi, 5/1, f. 131; 11. V. 1943. Balić, Dopisi, 5/1, f. 122; 30, VII.

tim ratnim godinama u Rimu nije bilo puno izbjeglica. U spisima fra Karla Balića među prvima se spominje kipar Ivan Meštrović, kojem je Balić isposlovao stanovanje kod rektora Zavoda sv. Jeronima.¹² I kasnije, za vrijeme rata, uglavnom je posredovao za pojedince.¹³ Među njima je bila i jedna židovka Vera Stern.¹⁴ i čini se Srbin, časnika bivše jugoslavenske vojske, major Dušan L. Obradović, kojega su ustaše predale Njemcima, a ovi ga otpremili u koncentracijski logor u Osnabrück.¹⁵

U RASULU HRVATSKE DRŽAVE

Nakon što su sile osovine izgubile rat, kobna sudbina prisilila je mnogobrojne Hrvate i Hrvatice da, nakon rata u svibnju 1945., potraže bijeg pred opasnošću izvan zavičaja i domovine. Ista je sudbina zadesila i franjevce. Franjevci su dapače smatrani idejnim vođama političkih izbjeglica. Iz 1945. vjerojatno potječe izvještaj o pljačkanju samostana i popis od 54 svećenika koje su pobili talijani, njemci, ustaše, četnici i partizani.¹⁶ od kojih 12 franjevaca Provincije Presvetog otkupitelja. Drugi izvještaj navodi da je od listopada 1944. do ožujka 1945. ubijeno 246. svećenika i 15 klerika i braće laika.¹⁷ Ništa čudno da su ostali iz tog pakla

1943. Balić, Dopisi, 5/1 f. 50; 7. VIII. 1943. Balić, Dopisi, 5/ f. 48; Guidonia, 2. VIII. 1943. Balić, Dopisi, 5. f. 49; Balić Huljiću, 3. XI. 1943. Balić, Dopisi, 5/1. f. 125; Grabić Baliću, Split 18. II. 1944. Balić, Dopisi, 5/2 f. 48.

¹²Magjerec Baliću, 17. VIII. 1942, Balić, Dopisi, 4, f, 698; Balić Grabiću, 27. VIII. 1942. Spisi Provincijala Grabića 1937-1941, 903/42.

¹³Evo nekoliko osoba kojima je Balić pojedinačno nastojao pomoći. Izbjegluci Đuri Knofunkelu za studije (Knofunkel Baliću, 23. XI. 1942. Balić, Dopisi 4, f. 668-669; Zadranci Marti Andrijašević Martini, u traženju sina koji je nestao boreći se u talijanskoj vojsci na ruskom frontu (Marta Martini Baliću, Zadar 20. IV. 1943. Balić, Dopisi, 5/1 f. 45). Prof. Anti Mihaljeviću iz Igrana (Balić, Dopisi, 5/1, f. 117-119); Bogoslovu Josipu Perici iz Đakova koji je tragao za ocem i ujom, Perica Baliću Đakovo 21. II. 1943. Balić, Dopisi, 5/1, f. 154r. Zauzimao se za puštanje Hrvata iz logora kao npr. za puštanje Pavla Prcela iz 3.R.N.T. National Camp Rimini (30.I. 1946. f 6. i 153) Od papinskog povjerenstva za pomoć izbjeglicama molio je pomoć za Matu Božinovića, Jurja Benka, Pavala Prcelu, Stjepana Prgometa i Jeronima Pušića (10. II. 1946. Balić, Dopisi, 6, f. 11). Pobrinuo se da Mandić kao generalni definator potpiše zahvalu ministru princu de Broglie šefu bogoštovlja i unutarnjih poslova u Innsbrucku, što je potpomagao fra Vladu Bilobrka (22. VI. 1946. Balić, Dopisi, 6, f. 31). Preporučivao je zadarskog kanonika mons. Rajmunda dr. Fongia u Bergamu (31. VIII.1946. Balić, Dopisi, 6, f. 52). Posluživao je kao veza među Hrvatima u inozemstvu (8. X. 1946. Balić, Dopisi, 6, f. 56). Na molbu dr. Trogrančića (Trogrančić Baliću Firenze 20. XI. 1946. Balić, Dopisi, 6, f. 78) preporučio ga je Gemeliju na Rimsko sveučilište (Trogrančiću, 15. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6, 65v, usp. također Balić Trogrančiću, 18. IX. 1945. Trogrančić Baliću, 23. I. 1947, Balić, Dopisi 7, f. 17., a preporučivao mu se i Ivan Tomas za liječnika dr. Milivoja Marušića (Balić, Dopisi, 7, f. 15).

¹⁴Balić, Dopisi, 4. Nekoliko dopisa. Folijacija nije provedena.

¹⁵Za nj se Balić zauzeo, na preporuku župnika Sv. križa u Splitu dr. Miroslava Vulića. Balić, Dopisi, 4, kopija preporuke 30. I. 1942. Folijacija nije provedena.

¹⁶Lista dei sacerdoti cattolici massacrati in Dalmazia [...], Balić, Dopisi, 5/3. f. 60-67

¹⁷Eccidio del clero cattolico in Jugoslavia, Balić, Dopisi, 5/3. f. 187-196.

što prije nastojali maknuti. Neki su se dapače kao Rafo i Roko Romac sklonili u Aquilu u Italiju i prije završetka rata.¹⁸

U Austriji se nakon rata okupilo 11. svećenika franjevacu splitske provincije (Krstó Radić, Pavao Boljat, i Josip Šimić u Subenu, Mirko Čović, kapelan u Braunau, Pijo Fržop, Petar Mandac, Bonifacije Šipić u Brucku, Metod Kelava kod nekog svećenika u Steinbachu, Bernardin Biloderić i Lovrić u Altetingu te Dominik Šušnjara već od ranije na studiju). Prema jednoj promemoriji koju je 1947. izradio fra Petar Čapkun u Rimu, hrvatska "franjevačka emigracija" brojila je 110 članova od kojih za 2 hercegovaca u Austriji podaci nisu bili provjereni¹⁹. Već u Austriji franjevci su prognanom narodu bili zagovornici i pružali osjećaj veće sigurnosti. Bjegunci koji su od Bleiburga uspjeli izbjeći povratak u koloni smrti pokušavali su naći sigurnije utočište. Hrvatski svećenici, od kojih većina i sami stradalnici, priskočili su stradalnicima u pomoć. A stradalnika je bilo na sve strane.

Iz izvještaja saznajemo svu tragediju izbjeglica. Primjerice, u Trstu je bilo možda oko 60.000 Hrvata, a govori se i oko 80.000.²⁰ Iz Subena, u Austriji, fra Pavao Boljat je pisao o strahu pred zimom, koju su izbjeglice, od kojih većinom žene i djeca, čekali i goli i bosí, bez ogrjeva, slabi i nejakí u barakama. Tako ubogima činilo se da ih nitko nije razumio, ni Austrijanci, ni vlasti, pa ni sami crkovernjaci.²¹ Na području Schärdinga, u Austriji, se okupilo oko 1500. osoba. Oko 1000 povratilo se u Hrvatsku, ostalo ih je oko 500. Prema Šimićevu izvještaju oko 70 djece je umrlo od posljedica promrznuća u vagonima pri prijevozu. Austrijanci su se nastojali lišiti tog tereta i nisu rado gledali prognanike.²² U Ramsau kod Schaldminga nalazilo se 49 djece.²³ Stanje početkom 1946. opisuje Balić riječima: "Mnogo bjednika se vere i drhće od leda: mnogi ginu. [...] toliki odvjetnici, liječnici, narodni zastupnici... Sve je to puka sirotinja, sve je to bijeda i jad. I sve to strada nesamo (!) od glada nego i leda." Nevolje su se još umnožile kad je udba počela lovati izbjeglice i u inozemstvu. Svećenik Stanko Golik početkom 1946. morao je iz Trsta,²⁴ gdje je "svaka noć" gutala ponekog

¹⁸R. Romac Baliću, 2.X. 1945, Balić, Dopisi, 5/3. f. 50. Rafo i Roko Romac Baliću, Akvila 14. VI. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 52-53.

¹⁹Balić, Dopisi, Rim 19. XI. 1947. Prema drugoj promemoriji pod naslovom "Intorno ai problemi dell'emigrazione francescana delle Provincie religiose di Jugoslavia, Roma 17 Aprile 1949." (Balić, Dopisi, 9. f. 20-43), koju je vjerojatno sastavio isti autor, 163 franjevca iz Hrvatske i Slovenije nisu se smjela povratiti u domovinu.

²⁰Nepoznata osoba Dionizu [Lasiću], Gemona 8. X. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 252; Fra Ivan Vinku [Dioniziju Lasiću], Friuli, 7. X. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 263.

²¹"I protiv ovoga nas ne može nitko zaštititi, ako ovdje ostanemo. Ta djeca i te žene u slabim stanovima. slabo odjevene, još gore hranjene pocrkaće ove zime ovdje od svake potrebe". Boljat Baliću, 3. IX. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 444.

²²J. Šimić Baliću, Süben 30. VIII. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 77v.

²³B. PANDŽIĆ, *Životopis fra Dominika Mandića OFM*, Chicaco 1994, 107.

²⁴Balić, Dopisi, 6. f. 648, Golik Baliću, Trst, 9. I. 1946; f. 644, Golik Baliću, Padova, 26. III. 1946. Čini se da je Golik pošao u Argentinu f. 765.

Hrvata.²⁵ U Veneciji ih je također bilo dosta.²⁶ Nemajući se gdje skloniti ljudi su ipak ostajali i na tim mjestima a neke su plašivije izbjeglice od straha mijenjali i ime i u logorima poput Milke Lovreković²⁷ ili sinovca fra Špire Živkovića.²⁸

Problem izbjeglica postao je međunarodni problem. Zbog toga su se osnivale različite dobrotvorne i ine ustanove koje su imale za cilj pomoći izbjeglicama i liječiti rane rata. Kao ugledan znanstveni radnik Balić je u to vrijeme djelovao i kao član utemeljitelj (socio fondatore) Međunarodnog udruženja za duhovno jedinstvo naroda *Unitas* (Associazione internazionale per l'unità spirituale dei popoli *Unitas*), koje je imalo zadatak promicati duhovno jedinstvo naroda i štiti baštinu kršćanske civilizacije neovisno o nacionalnim i socijalnim pretenzijama.²⁹ No i u takvim je ustanovama znalo doći do žučnih prepiraka pa tako i u *Unitasu* kad je Bogumil Vošnjak, osnivač Samostojne kmetijske stranke u Sloveniji, napao na sjednici *Unitasa* Hrvate.³⁰

Hrvatski su ugledniji svećenici u Rimu, poput Magjerca, Mandića, Balića, i drugih, pratili stanje u domovini preko izvještaja, daktilografiranog Službenog vjesnika Zagrebačke nadbiskupije, posebno prepisivanih tekstova kao što je *Pastirsko pismo katoličkih biskupa* (20. rujna 1945)³¹ ali su preko neke agencije dobivali barem povremeno i zagrebački *Vjesnik* i beogradsku *Borbu* čija se jedna kopija sa Titovim odgovorom na pastirsko pismo sačuvala među Balićevim spisima.³² Uz pojedinačno pomaganje pojedinih izbjeglica³³ oni su prije svega pokušali za Hrvate zainteresirati i samog Rimskog prvosvećenika. Među Balićevim spisima sačuvalo se i pismo, vjerojatno daktilografski prijepis, tadašnjeg izbjeglog rektora Zagrebačkog sveučilišta Stjepana Horvata papi.³⁴ Vjerojatno je papi dostavljen i izvještaj o Istrijebljenju katoličkog klera (*Eccidio del clero cattolico*) u kojem se opisuju zločini nad klerom od listopada 1944 do ožujka 1945 i navodi statistika 246 ubijenih svećenika i 15 zavjetovanih

²⁵“Svaka noć proguta nekoga a ljudi ipak stoje ovdje” Trst, 4. XII. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 408. Fra Ivan Vinku [Dioniziju Lasiću], Friuli, 7. X. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 263.

²⁶Mate Prcela Baliću, Venezia, 6. VII. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 468v.

²⁷f. 87/47

²⁸Živković Baliću, Farfa-Sabina, 18. V. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 398.

²⁹G. Penitenti Baliću, 20. VIII. 1945 (priložen Statut, f. 85.), Balić, Dopisi, 5/3. f. 81; v. n. 513/46.

³⁰Među Balićevom korespondencijom sačuvane su Vošnjakove osbne opaske o Hrvatima u ratu, datirane 5. VII. 1946. f. 500.

³¹Balić, Dopisi, 5/3. f. 167-173. francuski prijevod: Balić, Dopisi, 5/3. f. 312-316; 337-348.

³²Balić, Dopisi, 5/3. f. 85b.

³³Ponude koje su pružane nisu uvijek bile prilagođene zvanjima izbjeglica no važno je bilo preživjeti. Tako je Provincija Serafica (Asiška) bila spremna zaposliti tipografa Belamarića dok se izvjesnom dr. Jurišiću pokušalo preporučiti mjesto uvezivača knjiga. Provincijal Ghirali Baliću, 15. XII. 1945.

³⁴Balić, Dopisi, 5/3. f. 181-186.

redovnika.³⁵ Uslijed hrvatskih stradanja fra Dominik je Mandić uspio zainteresirati i vrhovnu upravu Franjevačkog reda, koja mu je 14. VI. 1945 povjerila skrb za hrvatske izbjeglice.³⁶ Na Mandićev prijedlog uprava Reda koncem lipnja odredila je da jedan hrvatski franjevac potraži izbjeglice po južnoj Italiji i da ih posjeti, što je i učinjeno.³⁷

Exodus je, međutim, očito zatekao nespremljene i same Hrvate u inozemstvu. Uz traženje zagovora kod uglednika i pojedinačnu pomoć koju su pružali neorganizirano³⁸ ubrzo se osjetilo da se trebaju udružiti sile ranijih iseljenika i izbjeglica. .

U BRATOVŠTINI SV. JERONIMA

Providnost je htjela da se upravo u ožujku 1945 Baliću javio fra Rafael Capurso predstojnik male franjevačke zajednice, koja se u Argentini skrblila za iseljene katolike iz bivše Jugoslavije. Ta je zajednica s Capursom brojila svega četiri člana (od kojih su neki studirali u Makarskoj i Baliću bili poznati), a pune tri godine nisu imali vijesti iz svoje Provincije sv. Jeronima.³⁹ Balić je naime već bio nakanio osnovati "Društvo sv. Ante" za pomoć izbjeglim Hrvatima pa se sada mogao obratiti za pomoć i Capursu u Argentini. Osim toga posebno su se izbjeglice iz Austrije nadale kako bi se mogli spasiti ako bi im Crkva isposlovala transportaciju u Ameriku, odnosno Argentinu.⁴⁰ Po ulicama Rima su se također mogli vidjeti, muševci i žene, starci i starice koji su govorili da su se zaputili u Argentinu. "Tisuće i tisuće našeg naroda gleda u Argentinu kao spas" pisao je Balić Capursu. A tamo se zaputilo i svećenstvo.⁴¹

Umjesto *Društva sv. Ante*, koje je Balić bio namjeravao osnovati, skupa sa ostalim svećenicima osnovana je u Rimu *Bratovština sv. Jeronima za pomoć izbjeglim Hrvatima*. Ništa naime nije bilo logičnije nego da se snage objedine i na taj način pruži snažnija potpora potrebnima. Hrvatski zavod sv. Jeronima, oko kojeg se okupljao velik broj izbjeglica, bio je najjače hrvatsko središte u Rimu. Okolnost da su se u upravnom vijeću Zavoda našla i četiri redovnika: isusovac Sakač, dominikanac Karninčić, franjevac Mandić i franjevac trećoredac Badurina, vjerojatno je pripomogla da se problem postavi na široj osnovi. Na Magjerčev poziv prvi dogovor o

³⁵Eccidio del clero cattolico in Jugoslavia, Balić, Dopisi, 5/3. f. 187-196.

³⁶B. Pandžić, Životopis, 97.

³⁷Nepotpisani prijepis izvještaja, Balić, Dopisi, 5/3. f. 232-235, talijanski 229-231.

³⁸Doimlju se ljudske tragedije ljudi iz logora, koje se mogu razabrati iz pisama (Vera Maria Stern Baliću, Faraone 22. IX. 1944. /ostavština Balić/; Milka Horvat r. Lovreković 21. XI. 1945. Balić, Dopisi, 5/3, nepaginirano; Z. Đermanovića, f. 159. ili Ksenije Bakarčić-Buljević f. 190 i 200-203 te čovjeka koji se veseli dobivenim 10.000 Lira za logorsku svadbu.

³⁹Capurso Baliću, 3. III. 1945 Balić, Dopisi, 5/3. f. 421; 1. VIII. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 421, 425-426.

⁴⁰Boljat Baliću, 3. IX. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 444.

⁴¹Balić Capursu, 26. X. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 416.

organiziranju uslijedio je 28. svibnja 1945. a drugi 24. lipnja iste godine. Na njima se raspravljalo o odboru Bratovštine koji bi trebao biti predložen na osnivačkoj skupštini. Balić nije prisustvoao prvom sastanku, a na drugom je predložio da bi se izdao molitvenik za hrvatske stradalnike. Osnivačka skupština održana je 19. srpnja 1945. a prisustvovalo je 25 osoba svećenika i svjetovnjaka iz kulturnog i gospodarskog života. Rektor Zavoda mons. Magjerec izabran je za predsjednika Bratovštine. Potpredsjednici su bili slikar Kljaković i Balić. Članovi upravnog odbora četiri svećenika, fra Dominik Mandić (predsjednik nadzornog odbora), o. Stjepan Sakač, fra Teodor Badurina i o. Martin Kirigin i četiri svjetovne osobe Slaviša Bošnjak, Marko Rusko, Krsto Spalatin i Ivica Elijaš. Tajnici su bili Krunoslav Draganović i mons. Antun Golik, a blagajnik fra Vitomir Naletilić.⁴² Uprava se Bratovštine sastajala jednom tjedno i rješavala po stotinjak molba udjeljujući stradalima pomoć. Nju je ponajviše dobivala od Svete Stolice i od američkih Hrvata, koju su je dostavljali preko Hercegovačkog komisarijata, a Mandić ju je stavio na raspolaganje Bratovštini.

Premda se osjećao sretnim kad je mogao “otrži bar koju suzu toga izmučenog svijeta” Balić je znao da nijedna država ne želi nemoćnu djecu i žene koji se ne mogu sami izdržavati. Odlučne korake trebali su učiniti, dakle sami Hrvati. Na 10. sjednici Bratovštine 17. X. 1945. predložio je da se preko vatikanskog državnog tajništva Radio je na tome kako bi se ženama i djeci u Suben poslalo 1000 paketa u vrijednosti po 1000 lira.⁴³

Čini se da je on sastavio molbu na Američko i Englesko zapovjedništvo u Austriji da žene i djecu stave u vojarnje ili da ih pošalju u Italiju u logore.⁴⁴ Taj je dopis uži odbor “Bratovštine sv. Jeronima za pomoć Hrvatima” poslao američkom vojnom zapovjedništvu u Austriji. Ističući da u Subenu kod Schärdinga i u Braunau borvi oko 1000 Hrvata i da u logoru stradaju djeca, odbor je pokušao probuditi samilost “prema sirotama i udovicama, prema nejakoj dječici i rastuženim majkama i ženama”.⁴⁵ S Papinskom komisijom za pomoć nastradalima Balić je uspio progurati zagrebačkog franjevca Osawalda Totha s određenom svotom novca, s kojom je raspolagala Bratovština za pomoć izbjeglim Hrvatima, a nadao se prema svojim

⁴²Ivo Lendić (?) Baliću, 19.X. 1945. Opširnije o osnivanju i radu Bratovštine A. LUKINOVIĆ, “Bratovština sv. Jeronima za pomoć hrvatskim izbjeglicama”, *Papinski hrvatski zavod Svetog jeronima (1901-2001)*, Rim 2001, 771-841.

⁴³27. XII. 1945. Balić P. Boljatu ostavština Balić. LUKINOVIĆ, 823. Prema Balićevu pismu i zaključku sjednice od 26. IX. 1945. sjednice su se trebale održavati srijedom u 16. sati no čini se da to uvijek nije bilo. Usp. LUKINOVIĆ, 820 i 822.

⁴⁴Koncept s Balićevim ispravicima čistopis i engleski prijevod Balić, *Dopisi*, 5/2. f. 218-219, 227-228.

⁴⁵Američkoj vojnoj komandi, Molba za pomoć, 20. X. 1945. Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 227-228

obavijestima isposlovati da se i izneseni hrvatski državni novac upotrijebi za prognanike.⁴⁶

Pred “jezivim udesom Domovine i roda” predstavnici Hrvata u Rimu, 21. XI. 1945. uputili su pismo američkom episkopatu potpisano od pet crkvenih i dvije laičke osobe (rektora Zavoda sv. Jeronima Magjerca, generalnog ekonomista franjevačkog reda, Mandića, bivšeg profesora na akademiji Kljakovića, Balića, profesora Sakača, generalnog prokuratora franjevaca trećoredaca Bonaventure Zeca i industrijalca Marka Ruska). Isti su dan potpisali i “Poziv Hrvatima u U.S.A. za hitnu pomoć nastradaloj braći”.

“Bez ikakva obzira na političko ili vjersko mišljenje trebamo obući, obući i nahraniti gole, bose i gladne; starce, žene, muževe, mladost i djecu; trebamo providjeti i skloniti u zakloništa pred gladnom i hladnom zimom naše brojne bolesnike, sačuvati našu izbjeglu, posebno mladu inteligenciju od moralne propasti.”⁴⁷

Slični pozivi upućeni su građanima Sjedinjenih Američkih Država,⁴⁸ američkom episkopatu, predsjedniku Irske vlade Eamonu De Valera, irskom,⁴⁹ kanadskom⁵⁰ i australskom episkopatu.⁵¹ Prijelag teksta američkom episkopatu, koji je poslužio i za ostale priredio je prof. Draganović što je Balić pribilježio na sastavku⁵² a Balić ga je redigirao kako odaje njegov rukopis u konceptu i dokazuje njegova izjava nepoznatoj osobi.⁵³ Balić je potpisao molbu irskom ministru opunomoćeniku pri Svetoj Stolica Thomasu Josephu Kiernanu (18. XII. 1945),⁵⁴ a čini se i sastavio drugu u ime hrvatskih kulturnih radnika⁵⁵ te osobno uputio molbu irskom predsjedniku vlade Eamonu de Valeri⁵⁶ koji mu je već ranije pomagao pri izdanju skotističkih djela.

Uz pomoć koju je za izbjegle Hrvate prikupljao Komisarijat hercegovačke franjevačke provincije u Sjedinjenim Američkim Državama, Bratovštini je ubrzo počela u manjim količinama pristizati i pomoć iz Argentine. U

⁴⁶Balić Boljatu 19. X. 1945. Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 442. Vjerojatno je to bilo nakon Tothova uhićenja u Mestre 1. X. 1945. Usp. Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 263v.

⁴⁷Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 121-122; 123-124 (druga kopija).

⁴⁸Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 153-155, 159-161.

⁴⁹Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 329-331, 388-390 (druga kopija sa svim potpisima).

⁵⁰Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 379-381.

⁵¹Usp. Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 359.

⁵²Kopije poziva *To the venerable episcopate of the United States of America*, s potpisima Magjerca, Kljakovića, Sakača, Zeca i Ruska. Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 116-118, 178-180 (s potpisima osim Balićeva). *Časnom episkopatu Sjedinjenih Država Američkih*, Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 129-131. Draganovićev koncept, Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 396-401.

⁵³Sjutra šaljem proglas na sjevernu Ameriku, episkopat i američko građanstvo. Ja sam ga sastavio, a potpisnici hrvatski kulturni predstavnici sa stalnim boravkom od više godina u Rimu”. Balić Capursu, 27. XI. 1945. Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 443 [usp. f. 447].

⁵⁴Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 328.

⁵⁵Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 386.

⁵⁶Balić, *Dopisi*, 5/3. f. 336

Argentini se u skupljanju istakao franjevac Blaž Štefanić. On je osnovao i vodio poseban odbor za skupljanje pomoći, pod nazivom Hrvatska Katolička zajednica (Union Catolica Croata) i oko toga se “sav izlomio”, ali prema Rafaelu Capursu od Hrvata katolika nije bilo puno odaziva i nije ih se moglo oduševiti. Do potkraj siječnja 1946. skupili su 1516 komada odjeće, te nešto cipela i lijekova, dok se pričalo da su komunisti skupili prilično mnogo.⁵⁷ U prikupljanju pomoći istakle su se posebno zagrebačke milosrdnice, koje su same izrađivale, uz pomoć nekih žena, odjeću za prognanike, a znatno su pridonijele i Kćeri milosrđa. No, pomoć nije bila izdašna jer su u Argentini Hrvati skupljali pomoć s jugoslavenima ili komunistima te je slali u Jugoslaviju.⁵⁸

Za prijevoz robe pobrinuo se Balić koji je preko vatikanskih kanala uspio da se roba ukrca na brod za Vatikan.⁵⁹ Pomoć je poslana istom brodskom pošiljkom kojom je apostolski nuncij slao pomoć za izbjeglice u Vatikan,⁶⁰ pa se 9 hrvatskih pošiljaka, koje su obuhvaćale po 1m³, u velikoj količini ostale robe, zagubilo, odnosno prijetila je opasnost da ih preuzme Croce Rossa Italiana,⁶¹ zbog čega je predsjednik Bratovštine sv. Jeronima upravio molbu papi da se tih 9 pošiljaka koje su skupili Hrvati u Argentini proslijedi Bratovštini,⁶² što je bilo i odobreno.⁶³

Ako se uzme u omjeru prema broju hrvatskih izbjeglica pomoć Bratovštine bila je zaista samo kap u moru izbjegličkih potreba. No i takva ona je bila zaista dragocjena i treba pohvaliti nastojanje ljudi koji su se oko Bratovštine okupili. Čini se da je pomoć u početku bila izdašnija nego kasnije, naročito zahvaljujući pomoći koju su skupljali hercegovački franjevci u Sjedinjenim Državama. Uz to treba svakako pribrojiti pomoć Papinskog povjerenstva za pomoć izbjeglicama. Fra Karlo je, svojim ugledom, koji je već tada uživao, kao i povezanošću sa *Pontificia Commissione per l'Assistenza profughi* tražio na sve strane od kardinala i biskupa pomoć hrvatskim izbjeglicama, čak i od samog pape Pija XII. koji je Bratovštini sv. Jeronima darovao 800 000 lira i kasnije 8000. lira. Mnogi su Hrvati dobili od Vatikana dnevni ručak i 700 lira mjesečno.⁶⁴ Ali, sva je pomoć bila premalena kako se može razabrati iz jednoga Balićeva dopisa Papi, u kojem se kaže da je 6 kilograma

⁵⁷S. Capurso Baliću José Ingenieros, 23. I. 1946. Balić, Dopisi, 6. usp. f. 318 i 321-322.

⁵⁸Capurso Baliću, 11. XI. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 430. Zdenko Petković Baliću, 16. IV. 1967. f. 670. U jednom pismu Petkovički Balić iznosi kako novine pišu da je u Južnoj Americi sakupljeno više od 1000.000 pesosa za Jugoslaviju. Balić, Dopisi, 6. f. 680.

⁵⁹Balić Štefaniću, 6. II. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 762. Usp. LUKINOVIĆ, 824.

⁶⁰Capurso Baliću, 13. XII. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 433; usp. isti 2. X 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 447.

⁶¹Kasnija je Štefanićeva pošiljka poslana na CRI. Balić Capursu, 14. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 316.

⁶²Balić Piu XII. 24. X. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 399. i 519. kopije.

⁶³Balić obavještava 23. XII. Štefanića da je papa odbrio da se preuzme roba. Balić, Dopisi, 6. f. 523.

⁶⁴Usp. Balić, Mariji Merkovi, 26. X. 1945.

živežnih namirnica, koje je dobio, razdijelio kao božićni dar trojici studenata i jednoj izbjegličkoj obitelji.⁶⁵

Potkraj 1946. Bratovština se, čini se, po opskrbljenosti, našla na izdisaju. Iz sjeverne Amerike pomoć je počela odlaziti u Pariz i Baliću se činilo da je nepravedno porazdjeljena.

“Svakako naša situacija izvan domovine mene nikako ne zadovoljuje, i to baš s obzirom na rad i organizaciju same emigracije kao takove. Dr. Maček je bio kod vas. Složili ste. To je lijepo. Odredili ste, [k]ako se veli, da novac idje preko Pariza, a ne Rima. I to je bio vaš posao. Ali sinoć saznajem da je na pr. od Mačka dobio dr. Reberski 250.000 lira, dr. Torbar 100.000. Isto dr. Pernar, Dider itd. Dakle Mačekovi ljudi. A drugi? To je sramota.”⁶⁶

Balića je diralo u srce, znajući kako prolaze i najugledniji Hrvati, kao bivši rektor Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, koji u logoru u Fermu, po Balićevim riječima, nije imao ni komadić karte da napiše pismo, ni cigaretu da zapali. Ljutilo ga je što su svećenici preštamovali njegov govor, koji je bio nemali razlog da su njegova dva sina ubijena od partizana i da je u naponu snage doživio strahote, a nitko se potom nije sjetio da mu pomogne kako bi i dalje koristio svom hrvatskom narodu. Još ga je gore ljutilo što je pomoć dijeljena političkim istomišljenicima.

Preusmjerenjem pomoći u Pariz opala je i socijalna važnost bratovštine. “Ovdje je očajna situacija - zapisao je Balić. U Bratovštini nema nego duga. Papinska asistencija ne daje, jer da nema.”⁶⁷ Lukinović koji je proučavao arhiv bratovštine ne spominje više Balićeve intervjue na sjednicama Bratovštine. Balić je u međuvremenu postao rektor sveučilišta, na čemu mu je predsjednik Bratovštine Magjerec čestitao na sjednici 20. III. 1947.

HRVATSKI ODBOR

Na sastanku Hrvata 3. ožujka 1946. u Zagrebačkoj menzi u Rimu, Balić je biran za člana povjerenstva koje je trebalo pripremiti osnutak Hrvatskog odbora, kao ukupne i nepolitične organizacije svih Hrvata - izbjeglica u Rimu. Odbor je trebao olakšati uzajamnu pomoć izbjeglica i poraditi na utemeljenju čitaonice i izdavanju lista za izbjeglice.⁶⁸ O tom odboru međutim u Balićevim spisima nema jasnijih bilježaka, a ne spominje ga ni Lukinović u opisu sjednica Bratovštine sv. Jeronima.⁶⁹ Čini se da do oznanjanja odbora nije ni došlo. No o nekom općem hrvatskom odboru se i kasnije bez uspjeha samo sanjalo.

⁶⁵Balić Piu XII. Balić, Dopisi, 6. f. 140.

⁶⁶Balić Vendelinu [Vasilj] 6. I. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 10.

⁶⁷Balić Vendelinu [Vasilj] 6. I. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 10.

⁶⁸Balić, Dopisi, 6. f. 345.

⁶⁹LUKINOVIĆ, “Bratovština”, 825

Razdrobljeni u mnoštvo stranaka, "Ujedinjeni Hrvati" nisu više bili niti iluzija. Svi su govorili o ujedinjenju. No svatko je imao svoju vlastitu sliku hrvatske države, a mnogi su se borili i za vlastite ciljeve. Jedina osoba za koju su mnogi držali da bi mogla ujediniti većinu Hrvata bio je Vladimir Maček. Ali Maček se, čini se, nije usuđivao voditi tako razjedinjene Hrvate. Vjerojatno je Balić nabacivao Meštroviću da bi se kandidirao za predsjednika. Meštrović nije imao za to sklonosti a držao je da za to nije došao ni čas jer bi to bila i "oštrica prema Mačeku" koja bi mogla donijeti još veći razdor. No spreman je bio ući u odbor kad bi se Hrvati složili u radu za vlastitu državu "bez ičijeg vrhovništva". U tom odboru, mislio je Meštrović, trebali bi biti i Balić i Mandić. No umjesto rada na Odboru ujedinjenih Hrvata Meštrović je Baliću najavio novi prijedlog u slijedećem pismu.⁷⁰ O tom novom prijedlogu, kao ni o Odboru ujedinjenih Hrvata gubi se u Balićevoj korespondenciji svaki trag.

POVJERENSTVO ZA ISELJAVANJE

Već je rečeno kako su izbjeglice iz Austrije očekivale upravo od crkvenih ljudi da bi im omogućili spas preseljenjem u Ameriku. Isto tako je spomenuto da su po Rima bile ogromne skupine koje su htjele u Argentinu i da su tisuće i tisuće gledale u Argentinu kao u jedini spas. U isto su vrijeme o mogućnosti preseljenja razmišljali i pojedini franjevci koji su željeli pastoralno raditi sa hrvatskim narodom u iseljeništvu. Prvi je od njih pošao u Argentinu fra Vlado Blobrk, koji je nekoć slovio kao nacionalni predstavnik izbjeglih Hrvata u Njemačkoj i Austriji, kako bi raspitao mogućnosti useljenja.⁷¹

Uz svesrdnu pomoć fra Balaza Štefanića, rođaka paragvajskog veleposlanika dr. Ivana Štefanića, u Buenos Airesu, Hrvatima su se otvorila vrata za useljavanje u Južnu Ameriku. Paragvajska vlada je, prema Štefaniću bila spremna primiti 20.000 Hrvata zemljoradnika (ili da su brem tako označeni na popisu),⁷² a za Argentinu je obećano odobrenje za 30.000 izbjeglica. Bilobrk je našao zaposlenje za 250 Hrvata, pa je Ravnateljstvo useljništva (Dirección de Migraciones) u Buenos Airesu ovlastilo 27. XI. 1946. ulazak 250 osoba, koje će Franjevačko povjerenstvo iz Kuće sv. Ante u Rimu, u sastavu Bonifacije Perović, Petar Čapkun i Metod Kelava predložiti u skaldu s uputama ureda. Prema tim uputama primali su se prvenstveno težačke obitelji, samci, poljoprivrednici mehaničari i drugi zanatlije, seoska, a ne gradska čeljad, najviše 5 svećenika i toliko sveučilištaraca koji se pristaju naseliti u unutrašnjosti zemlje, fizički i moralno svi zdravi, kršćani i ispod 60 godina, osim ako se radi o ocu

⁷⁰Meštrović Baliću, 7. I. 1949. Vidi u prilogu.

⁷¹Balić Ruskoviću, 2. III. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 48v; Koncept Bilobrkova dopisa papi, 25. VI. 1946, Balić, Dopisi, 6, f. 34.

⁷²Štefanić Baliću, 4. X. 1946. Balić, Dopisi, 6, f. 525.

obitelji.⁷³ No unutrašnjost je za Hrvate bila čista formalnost, jer kad se jednom uselilo moglo se preseljavati bez kontrole.⁷⁴

Baliću su se Bilobrkov i Štefanićev pothvat činili veliki koraci ali mimo cilja. Prva je naime skupina i u Argentini naišla na poteškoće jer nisu imali pripravljen prihvat i te je poteškoće prebrodila uz pomoć hrvatskih časnih sestara naročito Jozefine Tadić, koje su im ustupile, kroz više od mjesec dana, školu za stanovanje.⁷⁵ Baliću se činilo nerazboritim i to što su svi članovi povjerenstva bili franjevci i to svi Dalmatinci. A od toga su dvojica bila iz njegove Provincije. Rad u odboru nije smatrao nikakvom čašću već ogromnim teretom i plašio se razočaranja, srdžbe i proklinjaja iseljenika, jer hrvatska emigracija uglavnom nije bila radnička, pa su morali često i krivotvoriti zvanje.⁷⁶ A uz to se plašio da se beogradska vlada ne osveti franjevcima i uništi preostale samostane i fratre,⁷⁷ a taj se strah nakon zastrašujuće osude franjevacu u Zagrebu pokazao i opravdanim.

Hrvatskih je izbjeglica po Europi bilo nekoliko desetaka tisuća, ponajviše po Austriji, Njemačkoj i Italiji. Većina njih gledala je Argentinu kao u spas. Iz Austrije su stizale molbe za argentinu za 1300 žena i djece, jadnika koji su mislili da u Rimu mogu za njih čudesa učiniti.⁷⁸ Prema jednom Balićevu pismu od 3. VII. 1946. u samom Rimu je bilo oko 25.000 izbjeglica i nekih 30 franjevacu iz Dalmacije.⁷⁹ Početkom 1947. bilo ih je prema procjeni oko 35.000.⁸⁰ Zbog toga je u prvoj polovici prosinca 1946. iznesen na sjednici Bratovštine prijedlog da se osnuje poseban *Odbor za iseljavanje* kako Bratovština ne bi dalje snosila odgovornost za iseljavanje i moguća razočaranja iseljenika. U odbor su po Balićevu sjećnju trebali ući Pernar, Torbar, Raič, Esih, Magjerec, Draganović i Mandić ali je Mandić, a čini se i Magjerec, odbio sudjelovanje u odboru.⁸¹ Pernar, Draganović i Magjerec uputili su Peronu posebni memorandum za preseljenje hrvatskih izbjeglica u Argentinu. Čini se da je osnovan i odbor, kojemu je na čelu bio Pernar, jer je neko povjerenstvo, koje je predevodio Pernar, pošlo k ministru Schilligo i savjetniku Silvi, ali nije poznato što su raspravljali i postigli.⁸²

Znajući očito za Balićev protivni stav da se franjevci bave preseljavanjem Hrvata u Argentinu, nakon što se pročulo da su Magjerec i Pernar upravili

⁷³Kopija dopisa Ravnateljstva useljništva veleposlaniku u Rimu. Balić, Dopisi, 6. f. 401.

⁷⁴Bilobrk Baliću 10. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 449v. usp. i Balić inž. prof. Stjepanu Horvatu u logor Fermo, 22. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 559.

⁷⁵J. Tadić Baliću, 6. III. 1947, Balić, Dopisi 7, f. 20-21.

⁷⁶Štefaniću 23. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 523.

⁷⁷Balić Štefniću 7. III. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 35.

⁷⁸Balić Hrstiću, 22. IV. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 24.

⁷⁹Balić Bertu Martini, Balić, Dopisi, 6. f. 623.

⁸⁰Frankoviću 27. I. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 112.

⁸¹Balić Horvatu, 22. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 559.

⁸²Balić Bilobrku, 15. XII. 1946. i Štefaniću 23. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 467 i 523. Usp. također zapisnik 69. sjednice Bratovštine. LUKINOVIĆ, "Bratovština", 827.

memorandum na argentinsku vladu, Balićevim se suradnicima, Juriću i Čapkunu, vatrenim riječima, javio iz Arizone fra Petar Topić.

“Petre, - pisao je - dobro bi bilo da ako ikako možete, da to zadržite za sebe, jer je to važna stvar, a kada se uvale HSS (njihov cvijet Pernar) onda ćeš tek vidjeti kako će se to odvijati na štetu jadne naše raje, o koju se svi češu, gdje god mogu, navlastito taj “mučenik” Pernar i ta klapa s njim, kao i ovdje njihov konvertit dr. Zorkin i jugosl[aven] B[ogdan] Radica, truli jugosl[avenski] mozgovi. Žao mi je da će gledati omesti Vladu dolje a mogli bi i uspjeti. Ukoliko Vam bude moguće gledajte im to omesti, jer njima nije prvotno korist naroda, nego svoj prestiž i osiguranje.”⁸³

U međuvremenu su se prilike u Rimu izmjenile. Iz Buenos Airesa punomoć za odobravanje viza dobio je zadarski franjevac Bonifacije Perović. Međutim Perović nije mogao voditi te poslove pa je u okviru Bratovštine odlučeno da on ostane veza s konzulom.⁸⁴ Uskoro je Perović trebao otputovati u Argentinu a na njegovo mjesto je prema zapisnicima Bratovštine trebao doći fra Metod Kelava. Odnosi su se međutim zapetljali. Pernar se osjetio uvrijeđenim što nije pripušten na sjednice Bratovštine pa je odbio sudjelovati i u radu emigrantskog povjerenstva. Ni s ostalim predloženim nije išlo jednostavno. Osim zapisnika sjednica Bratovštine pokazuje to i činjenica da je Balićev suradnik fra Petar Čapkun koji je prema odlukama odbora Bratovštine trebao imati tek neko sporedno mjesto⁸⁵ postao duša pothvata. Na listama I-II izbjelica koji su putovali za Argentinu Čapkun je potpisan kao predsjednik povjerenstva, a uz njega je, barem formalno, kao tajnik (1947.), čovjek koji je odlučivao o vizama, fra Bonifacije Perović,⁸⁶ a kasnije don Ivan Ilijić (1948.)⁸⁷ i kratko fra Pavao Melada (1950.), nakon Balićeve smrti predsjednik Papinske marijanske akademije. Povjerenstvo je imalo sjedište u Via Merulana 124, a i dalje se služilo pečatom Bratovštine. U Genovi je pri ukrcavanju izbjeglica bio posrednik don Karlo Petranović, na čije se postupanje prema izbjeglicama potužio Marko Sinovčić,⁸⁸ no nije poznato da li je Petranović imao ikakve veze s povjerenstvom koje je djelovalo u Rimu.

Kad je jugoslavenska vlast uz pomoć međunarodnih organizacija započela lov na tobožnje ratne zločince, među izbjeglicama je zavladao smrtni strah. Izbjeglice su počele napuštati logore ili čak bježati iz zatvora (Žanko). Nekoliko stotina Hrvata koji nisu uspjeli pobjeći odvođeni su u Njemačku.

⁸³Topić Juriću i Čapkunu, bez datuma, Balić, Dopisi, 7, f. 740.

⁸⁴LUKINOVIĆ, “Bratovština”, 828. [iz zapisnika 72 i 75. sjednice Bratovštine].

⁸⁵LUKINOVIĆ, “Bratovština”, 829 [iz zapisnika 81. sjednice, 10. IV. 1947].

⁸⁶Potpisan na listama iseljenika I i II. Spisi fra Petra Čapkuna, Povjerenstvo za izbjeglice.

⁸⁷Potpisan na pismu argentinskom predsjedniku Peronu, 4. I. 1948. Spisi fra Petra Čapkuna, Povjerenstvo za izbjeglice.

⁸⁸M. Sinovčić Baliću. 28. VI. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 553.

U Italiji su kružili glasovi da su negdje oko Bonna i da bi trebali biti pušteni na slobodu.⁸⁹ Stanje sažeto ocrtava Čapkunovo pismo dr. Ćirilu Čudini:

“Inače ovdje situacija mutna. Crni se skrivaju i gledaju krišom da spase glavu preko mora. Sivi će, svi, biti kroz mjesec dana prebačeni tamo. Od onih što su odvedeni u Njemačku stižu teški glasovi. Vele da ih more glađu. Otišlo ih oko 400 stotine (!); i uz njih oko toliko bijelih, koji su vezani s njima rodbinskom vezom - žene i djeca.⁹⁰ Bijeli još čekaju po logorima da ih IRO prebaci tamo. - U Austriji, kako glasovi donose, stanje očajno i velika panika. Provedena razdioba na crne, sive i bijele. Mnoštvo ih stavljeno u prve dvije kategorije. Bojazan i opasnost da ne budu izručeni. Oko njihova spasavanja teško raditi, jer tamo niti Crveni Križ daje putnice, niti argentinska vlada ima konzulat, niti su glupi austrijanci okretni i skloni da idu na ruku izbjeglicama i tako ih se riješe u svoju korist. (Švaba ne zna mimo zakona). Dok se ovako stvari odvijaju, i mi gubimo i vrijeme i zdravlje da spasimo što se spasiti dade, dotle mnoštvo naših hrvatskih “izmečara”, “kozara”, nadri “spasitelja” tjera svoju, žive na tuđoj bijedi, vara, blati hrvatsko ime i ugled, da se sve malo po malo od Hrvata okreće glavu i zatvaraju im se vrata... Što ćete, naša nas sloga svagdje proglasi i učini glasovitim!?”⁹¹

Kako je najviše prognanika dolazilo iz Austrije povjerenstvo je od 1948. imenovalo fra Berta Dragića, fra Sabina-Josefa Štefana i fra Mirka Čovića svojim predstavnicima za Austriju. Uz privolu argentinskog predsjednika to je povjerenstvo prebacilo nekoliko tisuća ugroženih ljudi i žena pod pravim ili izmišljenim imenima u Argentinu.⁹²

U Argentini je, međutim, došlo, među franjevcima do teškog razdora. Duhovi su se počeli dijeliti. Blaž je Štefanić smatrao, a Bilobrk vjerojatno još i više, da je Capurso Talijan a Arko Slovenac i da namju dovoljno sluha za Hrvate. Štefanić je čak prešao stanovati k dvojici franjevacu Provincije Presvetog Otkupitelja.⁹³ Generalni defintorij Franjevačkog reda je i usprkos razdoru osnovao 27. II. 1947. “Hrvatski franjevački kvasi-komisarijat provincija sv. Jeronima i presvetog Otkupitelja u Dalmaciji za Latinsku Ameriku” pod nazivom Neoskrvnjenog Srca Marijina. Ovisio je izravno o generalnom ministru, a prvim komisarom je bio imenovan fra Stipe Rade.⁹⁴

⁸⁹Spisi fra Petra Čapkuna, Čapkun dr. Ćirilu Čudini, 10. IX. 1947.

⁹⁰Crnim su nazivani osumnjičeni za ratne zločine i ponajviše su pripadali vrhu poraženih snaga, sivi su bili njihovi suradnici, uglavnom na položajima ali nisu bili osumnjičeni za zločine, kategoriji bijelih pripadali su svi ostali koji su se smatrani nedužnima.

⁹¹Spisi fra Petra Čapkuna, Čapkun Čudini, Rim, 1. XI. 1947.

⁹²Među sačuvanim listama koje je ovjerovljavao argentinski konzulat u Rimu, zadnji broj na listi X označen je brojkom 8340. No taj je broj jamačno bio i veći. A uz to povjerenstvo je liste mogao sastavljati i prof. Draganović.

⁹³Štefanić Baliću 20. III. [1947], Balić, Dopisi, 7, f. 30

⁹⁴Imenovanje 17. III. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 147. Balić Ruskoviću, 2. III. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 48.

To je očito uvrijedilo fra Leonarda Ruskovića koji je bio utirač puta u Argentini, a Radu je smatrao nesposobnim za tu službu.⁹⁵ Nije isključeno da je upravo zbog toga žestoko protestirao Baliću,⁹⁶ a i njegovo kasnije pismo pokazuje duboku uvrijeđenost.⁹⁷ O Bilobrkku se govorilo da je kupio nekakav dom za izbjeglice i da se time zadužio, a to je bilo dovoljno da uzbuni franjevačko starješinstvo u Rimu. Perović je ubrzo podnio ostavku zbog Argentine.⁹⁸ Takav razdor naštetio je uvelike organiziranosti Hrvata u Argentini. Prema mišljenju Marka Sinovčića stanje je s obzirom na organiziranost bilo upravo očajno. Šaćica Srba je imala svoj list a Hrvati ništa.⁹⁹

KOLEGIJ ZA MLADIĆE U GROTTAMARE

Govoreći o hrvatskim izbjeglicama više su puta spomenuta i djeca koju su roditelji povelili sobom. Često se radilo samo o majkama čiji su muževi nestali ili poginuli. Čini se da je među prvima svratio pozornost na stradanja djece u Austriji svećenik Rafael Medić.¹⁰⁰ Posebno je mnogo takve djece bilo u logoru Suben kod Schärdinga, gdje je kako je spomenuto, po pričanju, oko 70 djece umrlo od promrzavanja u vagonima. Iz nekih izvještaja Balić je znao da je u Subenu ostalo i preko zime još oko 1000 hrvatskih žena i djece. Mučilo ga je što o tom nema detaljnijih izvještaja, pa je zbog toga pisao fra Pavlu Boljatu, koji ga je o tome ranije izvjestio da bi on i njegova subraća zaslužili ukor što ga ne izvještavaju.¹⁰¹

Ubrzo su međutim i svećenici počeli ostavljati narod, brinući se za svoju sudbinu. To je ponukalo Balića da, kao provincijski povjerenik franjevaca Provincije Presvetog otkupitelja u inozemstvu, napiše fra Krsti Radiću da ostane s djecom i ženama u logoru u Subenu.¹⁰² I kad je Bratovština već bila odlučila do pošalje u Suben 200.000 lira pomoći, hrvatski predstavnik crvenog križa je izjavio da su izbjeglice u američkoj zoni opskrbljene i da treba pomoći izbjeglice u Engleskoj zoni.¹⁰³ Možda je, doduše sudbina izbjeglica u američkoj zoni bila bolja od onih u engleskoj zoni, no teška je bila ta logorska sudbina.

⁹⁵Rusković je kasnije priznao Baliću da je očekivao da će on biti izabran a onda bi se zahvalio. Rusković Baliću, 13. IV. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 204.

⁹⁶Rusković Baliću, 25. II. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 50

⁹⁷Rusković Baliću, 26. III. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 291.

⁹⁸Balić Štefniću 7. III. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 35.

⁹⁹Sinovčić Baliću, 15. X. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 460.

¹⁰⁰PANDŽIĆ, *Životopis*, 107.

¹⁰¹Balić Boljatu 3. I. 1946. Balić, Dopisi, 6, f. 340.

¹⁰²Balić Radiću 27. V. 1946. Balić, Dopisi, 6, f. 699.

¹⁰³Balić Radiću 26. V. 1946. Balić, Dopisi, 6, f. 774. I prema izvještaju Ante Mandakovića u Austriji su prilike za izbjeglice bile loše naročito u engleskim logorima, što je opovrgavao izaslanik Hrvatskog crvenog križa (inž. Bosiljević?). Balić, Dopisi, 6, f. 616-622.

One koji su se, nevideći drugog izlaza, povraćali iz Austrije u domovinu mučila je neizvjesnot za njihovu djecu. U pokušavanju spasavanja djece hrvatski su franjevci u Rimu došli na zamisao da negdje u Italiji za njih otvore zavode u kojima bi se školovali. Kako bi se pokušaj činio što naravnijim zamislili su dva zavoda, za dječake i djevočice, tobože za školovanje klera i za odgoj časnih sestara. Nemajući sredstava za kolegij koji bi mogao obuhvatiti tako velik broj dječaka franjevci su se odlučili na neku vrstu iseljeničkog sjemeništa. O tome su obaviješteni i roditelji djece. Niko Fržop, iz logora Asten kod Linza, piše kako su mu majke dok su odlazile kući ostavljale djecu, ali on nije smio preuzeti odgovornost, ne znajući da li će ih franjevci moći prihvatiti.¹⁰⁴

Hrvatske franjevce zastupao je pravno Dominik Mandić, tada generalni definator franjevačkog reda. Za prebacivanje djece određeni su fra Bernardin Biloderić i fra Metod Kelava, obojica članovi Provincije presvetog Otkupitelja, te jedna časna sestra.¹⁰⁵ A kada su spomenuta dvojica prikupila priličan broj djece, koja su već čekala u vlaku za odlazak u Italiju komunističke su vlasti uvjerile savezničko povjerenstvo da djeca trebaju poći k roditeljima u Jugoslaviju. Vlak je zbog toga zadržan a neka su se djeca ne želeći u Jugoslaviju razbježala po šumi i trebalo ih je tri dana hvatati.¹⁰⁶ Prva skupina od 56 djece došla 14. III. 1946. pod vodstvom fra Metoda Kelave i don Petra Buluma u Grottamarre.¹⁰⁷ No, još 30. IV. 1947. Niko Fržop skupljao je popise u Andorfu (o. 30), Hoj(y)dn (o.40), Traunnu (50) te nastavio u St. Ögik, Scherding i Luten, a 6. V. 1947. poslao je Mandiću popis od 126. djece. Roditelji su čak dolazili i po 100 km u Asten da bi uputili djecu u kolegij. Djeca su mu izgledala zdrava i bistra. Prema njegovoj izjavi najviše je bilo Hercegovaca.¹⁰⁸

U logor u Fermo su pošli Čapkun i Melada, također članovi Provincije Presvetog Otkupitelja. U tom je logoru Dušan Žanko sa Subotićem organizirao škole za izbjegličku djecu. Čini se da je bilo preko 120 djece koja su pohađala logorsku školu.¹⁰⁹ Prof. Subotić je računao da bi se za

¹⁰⁴N. Fržop Baliću, Asten, 29. X. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 58.

¹⁰⁵Balić Biloderiću, 31. X. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 59. Balić Kelavi, 9. I. 1947.

¹⁰⁶PANDŽIĆ, *Životopis*, 108-109. Iz ureda za izvješćivanje i statistiku PCIRO (Preparatori Commission International Refugee Organization) iz Rima koji je tragao za Nikicom Juričevim opisan je bijeg: "Ci risulterebbe che al momento in cui il treno, nel quale i bambini avrebbero dovuto viaggiare, stava per partire, l'intervento della Missione Jugoslava in Austria ne ritardò la partenza. Il fratello maggiore del ricercato, Franjo, fuggì. Egli poi venne ritrovato e rimpatriato in Jugoslavia, ma di Nikica, il più giovane dei due fratelli, non si sono avute più notizie." PCIRO fra Metodu Kelavi, 20. I. 1948. Spisi fra Petra Čapkuna, Povjerenstvo za izbjeglice.

¹⁰⁷M. KELAVA, U potrazi i borbi za hrvatsku djecu, *Hrvatska revija*, jubilarni zbornik 1951-1975, München-Barcelona 1976, 380-387; PANDŽIĆ, *Životopis*, 108-109.

¹⁰⁸Fržop Baliću, 7. V. 1947. Balić, Dopisi, 7. f. 390-391. (f. 392) Jedan popis djece, od kojih četrnaestero izmišljenih, sačuvan je među Balićevim spisima. Dopisi, 7. f. 609.

¹⁰⁹Djece je bilo u niža 4 razreda 60, a u pučkoj školi i više.

franjevačku gimnaziju moglo uz pirstanak roditelja ili skrbnika odlučiti 30-50 djece. Kao nastavnici uz franjevce su bili spremni djelovati prof. Žanko, koji je dao garancije i za prof. Subotića, prof. Pinterovića, prof. Kovačeca i prof. Bakarčića. Djeca su bila ponajviše iz Bosne, zatim Hercegovine, Like iz sjeverne Hrvatske i nešto Dalmatinaca. Školu je prema Čapkunovu mišljenju trebalo zasnovati na "širokim temeljima" i "što je moguće višim brojem djece".¹¹⁰ Međutim 13. VIII. 1946. otputovalo je 500-600 izbjeglica iz Ferma. S njima je trebo poći i Žanko s još 8 profesora i dosta đaka.¹¹¹

Kolegij je smješten u franjevački samostan pa je prema samostanu dobio i ime, a ono je prema tiskanom zaglavlju za dopisivanje glasilo *Collegio missionario S. Maria dei Monti Grottamare*.¹¹² Gvardijan u samostanu bio je u početku fra Jozo Šimić. Kolegij je prve godine rada okupio priličan broj učenika.¹¹³ Škola je započela tek u ožujku, a završila u studenom. Odmah nakon početka došlo je nažalost do nesporazuma pa je Šimić počeo razmišljati o ostavci i odlasku.¹¹⁴ Slijedeće godine bilo je moguće sakupiti samo nekoliko novih učenika. Ipak se kolegij uspio održati do 1950. kad je zaključeno da se preseli u Sjedinjene Američke Države.¹¹⁵

HRVATSKA ŽENSKA MLADEŽ I KĆERI MILOSRĐA

"Ponukan silnom bijedom osobito ženske učeće naše mladeži"¹¹⁶ i nevideći mogućnost pronalaska mjesta za udovice i djecu iz Austrije Balić je došao na pomisao da za njih podigne u Rimu ubožište računajući da će hranu dobiti od Vatikana. Kako Kćeri milosrđa nisu imale kuće u Rimu Balić je jednim hicem mislio postići dva pogotka: zaštititi žene, djevojke i djecu i naći sestrama mjesto gdje bi se sklonile i mogle raditi.¹¹⁷ U toj bi se kući hrvatska ženska mladež okupljala i nastavila studij pa bi tako uz zavod Sv. Jeronima bio podignuti novi, koji bi ostao svojina hrvatskih sestara. Kuća bi ujedno sestrama služila i kao generalna kurija a podigla bi se milodarima iz

¹¹⁰Čapkun Baliću bez datuma Balić, Dopisi, 6. f. 198-199.

¹¹¹Čapkun Baliću, Falconara 15. VIII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 197. Ksenija Bakarčić Buljević Baliću 12. VIII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 203.

¹¹²Usp. Balić, Dopisi, 7, f. 465 i 526.

¹¹³Balić Šimiću 4. XI. 46. Balić, Dopisi, 6. f. 511.

¹¹⁴Šimić Baliću, Grottamare, 10. XI. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 445 i 17. XI. 1946. f. 466.

¹¹⁵K. C. Sarić, *Suore scolastiche francescane di Cristo Re nella Regione di Roma*, Roma 1989, 95-99; PANDŽIĆ, *Životopis*, 109-110. Neke opaske o životu u kolegiju iznesene su u nepotpisanom dopisu fra Karlu Baliću iz Grottamare, 22. VIII. 1947. Balić, Dopisi, 7, 719-720.

¹¹⁶Balić Capursu 3. I. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 335.

¹¹⁷Balić je odmah nakon rata pokušavao pomoći sestrama prelazak preko granice. Među njegovim pismima sačuvana je i kopija imigracije 10 sestara u Argentinu 1945. Balić, Dopisi, 6. f. 272. v. i f. 684. A utemeljiteljica družbe mu je nešto kasnije pisala: "Sam Krist Vas je našao i odabrao za spas ove mile nejake Isusove družbe". Petković Baliću 11. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 395v. Usp. i LUKINOVIĆ, 825.

Južne Amerike, pa bi tako Južna Amerika zapravo darovala kuću Hrvatima.¹¹⁸

Za taj je plan očito prije svega trebalo pridobiti utemeljiteljicu družbe Kćeri Milosrđa. Balić joj je taj plan prikazao kao volju Božju. Osim toga on joj je već ranije pomagao u potrebama družbe. Pomogao joj je isposlovati dekret pohvale i potvrdu Konstitucija. A u namjeri ga je hrabrila nada da će rimski vikarijat dopustiti izgradnju upravo zbog progonstva u kojem su se našli hrvatski kršćani.¹¹⁹

Kako sam ističe znao je da se ništa na laku ruku ne može postići. No, to ga nije obeshrabrivalo u nastojanju, tim više što se u ovom slučaju radilo o patnicima i hrvatskoj redovničkoj družbi.¹²⁰

“[...] treba imati srčanosti i ići i gaziti naprijed” - pisao je Capursu. “Krist trpi u tisućama i tisućama našega naroda; naš narod je na rubu propasti, pače on propada i nestaje i mi imamo pravo i dužnost da se grčevito borimo da ostanemo u životu: i da ako hoćete, bezobrazno tražimo pomoć od pripadnika one vjere radi koje mi stradamo. Pa ako ništa ne dobijemo, imat ćemo čistu savjest da smo učinili i ono što se je činilo nemoguće. A ako skrštenih ruku budemo čekali pomoć ona neće doći.”¹²¹

Nakon što je dobio odobrenje od Petkovičke dao se na posao. Čini se da je upravo on sastavio predložak pisma za *Pontificia Commissione per l'Assistenza ai profughi*, koje je potpisao P.O. Faller, S.J., biskupima u Južnoj Americi, kojim ih je zamolio da bi hrvatskoj redovničkoj družbi Kćeri milosrđa pripomogli izgraditi kuću u Rimu, koja bi bila na raspolaganje ne samo sestrama te ustanove već posebno katoličkoj izbjegličkoj mladeži.¹²² Na taj način Balić je očito mislio da će se osigurati sigurno utočište nesretnim izbjeglicama i podignuti spomenik kršćanskoj solidarnosti.¹²³

Balić je upotrebio svoj utjecaj kod prefekta Kongregacije za redovnike kardinala Luigi Levitrano u Rimu i isposlovao sestrama dopuštenje za traženje milostinje u Južnoj Americi za izgradnju kuće u Rimu i obnovu

¹¹⁸Balić [Štefaniću ?] 10. IV. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 695.

¹¹⁹Balić Capursu, 26. X. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 416v; usp. i Capurso Baliću, 11. XI. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 432 i 438.

¹²⁰“To je list koji je nikao u našoj zemlji [...] a mi Franjevci Hrvati treba da imamo te Časne Sestre ovdje. Pomozite dakle Časnu Majku i tu ne žalite truda.” Balić Capursu, 26. X. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 416v; usp. i Capurso Baliću, 11. XI. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 432 i 438.

¹²¹Balić Capursu 3. I. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 335.

¹²²Balić Petkovički 4. I. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 714. i 7. I. 1946. f. 715. kopija dokumenta 5. I. 1946 f. 122. 175. 184. 186

¹²³Papinsko povjerenstvo Mariji Petković, 5. I. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 123. Promemoria f. 129.

kuća po Južnoj Americi, a preporučio je to i generalni ministar franjevac Schaaf.¹²⁴

Petkovička je bila spremna za kupnju kuće “za spasiti naše sestre iz tužne domovine”. No za to je trebala svota od nekih 80.000 \$ i zbog toga je molila Balića da bi joj isposlovao preporuku u Rimu.¹²⁵ No, u međuvremenu je dobila pismo od Rafe Capursa i svojih savjetnica, koje je Rafo već predobio. Oni su savjetovali da se odustane od kuće u Rimu, u strahu da ne će moći otplatiti. Balića je odgovor očito već pomalo ljutio jer je zapravo njegov plan gledan kao fantastičan i neostvariv. No, ono što je nadolilo vatru na njegovu vruću dalmatinsku narav bila je Petkovičkina izjava da se s njegovom ispravom sestre “ne bi usudili nigdje maknuti” jer bi s njom izazvale uzbunu. Iz pisma se razabire da je strah od te uzbune bio spomen imena hrvatskog naroda. Zbog toga je Petkovička uslijedila s pitanjem da li ispravu poslati natrag ili ostaviti skrivenom kod njih¹²⁶ na što Balić i mimo svoje volje nije mogao ne reagirati.

Mene silno iritira - pisao je - što velite da dokumenat Papinske Komisije morate sakriti ili meni povratiti jer se spominje tu Hrvatski narod. Treba da znadete da ja nisam nikakvi ultranacionalist: ja nijesam nikada bio za famoznog Antu Pavelića, ni za ustaše. [...] To znadete, ili znajte. [...] Taj narod papa je spomenuo u svom božićnom govoru; taj naros spomenuli su američki biskupi u svojoj poslanici. I mi se ne smijemo stidjeti toga naroda. Ja ne kažem da Vi te dokumente objelodanjete te, da ih pokazujete na pr. komunistima. Ali da ih morate kriti od biskupa, kardinala, nadbiskupa - to je, oprostite Časna Majka (!) kukavičluk i neupućenost ne vaša nego onih koji su Vam pisali iz Buenos Airesa”.¹²⁷

Balić se nije dao slomiti u svom uvjerenju i odustati od zactanog plana. Taj isti dan poslao je oko 300 pisama u Južnu Ameriku.¹²⁸ Upotrebio je svoj utjecaj kod prefekta Kongregacije za redovnike kardinala Luigi Levitrano i ostalih kardinala u Rimu. Kod karidnala Caggiano išao je nekoliko puta. Pisao je i kardinalima i i preporučivao se za pomoć biskupima izvan Rima: Samuelu Strichu u Chicagu, Bernardu Griffinu u Westminsteru, Jamesu Charlesu Mac Guiganu u Torontu i Normanu Gilroy u Sidney ¹²⁹ a napisao je i Petkovički pismo za kardinala Henrika Pla y Danijel nadbiskupa Toleda

130

¹²⁴Balić Petkovički, 4. II. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 712.

¹²⁵Petkovička Baliću, 15. I. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 667. i f. 717.

¹²⁶Petkovička Baliću, Assuncion, 4. III. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 671.

¹²⁷Balić Petkovički, 26. III. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 670.

¹²⁸Balić Petkovički, 26. III. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 670.

¹²⁹Balić, Dopisi, 6. f. 130-138.

¹³⁰Balić, Dopisi, 6. f. 188.

Petkovička se na to primirila. Ona je zapravo priželjkivala izgradnju kuće u Rimu,¹³¹ ali je ostala pri svome stavu “dok se prilike ne promijene i ovdje razdori našega naroda ne umire, nemože ih se spominjati, kao ni pomisao da mi kupimo za kuću, koja bi služila za sada za spas stradajućih hrvatskih izbjeglica, budući su ovamo većinom protivnog mišljenja”.¹³²

Karinal Caggiano smatrao je, piše Petkovička, da nije zgodno u traženju pomoći spominjati nikakav narod ni progonstvo komunizma. Biskup u Santa Fe i Parano prema rječima Petkovičke nisu htjeli ni pogledati preporuke Kongregacije i *Assistencia Pontificia*, pa je i uspjeh prošnje dviju redovnica u skupljanju pomoći bio mali, skoro nikakav.¹³³ Pomoć nije stizala a čini se da su se i redovnice uplašile podizati zajam te su htjele odustati od pothvata. No, Balić se nije dao. “Taj pokušaj nije još zamro niti će zamrijeti. Ako ne bude para neće biti ni kuće”, otpisao je energično Capursu.¹³⁴ Njemu kao da se činilo zapravo najvažnije da je tako upoznao preko 30 kardinala s jednom novom hrvatskom redovničkom družbom i s bijedom prognanih Hrvata.¹³⁵

SVEUČILIŠTARCI

Uz brigu o djeci i omladini hrvatski su svećenici u Rimu pokušavali pomoći i hrvatskim sveučilištarcima. Fra Dominik je Mandić uz pomoć franjevaca i školskih sestara, potkraj 1945., otvorio u Grottaferati dom za sveučilištarke.¹³⁶ Skupa s Balićem isposlovali su od papinskog ureda za prognanike da 35 sveučilištarki dobije besplatnu zimsku odjeću i obuću te hranu po sniženim cjenama. Skrb o hrvatskim sveučilištarcima podržavao je ohrabrenjima i izbjegli rektor hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, tada logoraš u Fermu, Stjepan Horvat,¹³⁷ koji se često dopisivao s Balićem, a u Zavodu sv. Jeronima je ostavio i rektorski lanac koji je nakon osamostaljenja hrvatske države povraćen u Zagreb.

Balić je pripremio memorandum predsjedniku irske vlade De Valeri i posebnim dopisom zamolio Thomasa Josepha Kiernana da preporuči De Valeri školovanje nekoliko hrvatskih mladića u Irskoj.¹³⁸ Kierman je u ime Irskog veleposlanstva odgovorio da će Balićeva molba biti razmotrena sa

¹³¹Petkovička Baliću 9. IV. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 684 i 17. IV. 1946. f. 678.

¹³²Petkovička Baliću 4. VIII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 687.

¹³³Petkovička Baliću, 20. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 535. i 17. X. 1946. f. 537.

¹³⁴Balić Capursu 7. VI. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 315.

¹³⁵Balić Petkovički, 26. XI. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 536.

¹³⁶K. C. SARIĆ, *Suore scolastiche francescane di Cristo Re nella Regione di Roma*, Roma 1989, 76-80; PANDŽIĆ, *Životopis*, 99-101. U domu se 7. XI. 1945. spominje 25 studentica a u posluži 32 Hrvatice što jasno pokazuje da je dom iamo i ulogu privremenog prihvatilišta bespomoćnih hrvatskih žena.

¹³⁷U logoru se Horvat bavio i glazbom pa je tu napisao skladbu za hrvatsku misu i “Odu smrti”. Horvat Baliću 14. VI. 1947. Balić, Dopisi, 7, f. 559.

¹³⁸Balić Thomasu Josephu Kiernanu 26. XI. 1945., Balić, Dopisi, 6. 1946 f. 3. Usp. također LUKINOVIĆ, 824.

simpatijom, ako studenti imaju dopuštenje prelaza kroz zemlje kroz koje trebaju putovati.¹³⁹ Sličnu je molbu Balić uputio 1. VII. 1946. njegovu nasljedniku veleposlaniku Josephu P. Walsche, no veleposlanik mu nije mogao potvrditi odluku svoje zemlje,¹⁴⁰ a u Balićevoj korespondenciji nema nikakvih kasnijih zapisa pa je taj pokušaj najvjerojatnije ostao bezuspješan.

Uz pomoć Magjerca, ravnatelja Zavoda sv. Jeronima u Rimu, hrvatski su studenti 16. III. 1946. otvorili vlastito sjedište Hrvatske studentske zajednice u Via Tomacelli.¹⁴¹ Za jednu skupinu studenata u Padovi brinuo se mons. Vladimir Usmiani. Tim je studentima, čini se, Bratovština redovito slala pomoć za studij. Na Balićev zagov Bratovština im je udijelila jednokratnu pomoć svakom po 2000 lira.¹⁴² Usmiani piše da su studentska lica bila upravo preobražena i nadodaje: "Sinovi su sv. Franje vitezovi sv. siromaštva koji dijele milosrđe na pregršte".¹⁴³ A i kasnije su Magjerec i Mandić, 1947-1949., potpomagali upis studenata u Španjolskoj, o čemu je već pisano.¹⁴⁴

PASTORIZIRANJE HRVATSKIH IZBJEGLICA

Kad se krajem 1945. već novo političko stanje učvrstilo Balić je poduzeo korake kod emigrantskih svećenika, franjevaca svoje Provincije, da se povrate u domovinu ili da pođu kako on kaže svome narodu u Americi. Poticao ih je da se maknu, organiziraju hrvatske izbjeglice i učine ono što im se učini najbolje. Znajući da su u Sjedinjenim Državama već hercegovački franjevci, Balić je pomislio da bi njegova izbjegla subraća mogla djelovati skupa s franjevcima Provincije sv. Jeronima, kojih je već bilo petorica u Argentini, gdje se računalo da ima oko 110 000. Hrvata. No, franjevac Capurso, član Provincije sv. Jeronima, bojao se međusobnog trvenja i savjetovao je Baliću da njegova subraća pođu u Čile gdje je bilo oko 18.000 Hrvata.¹⁴⁵

Početakom 1946. Balić je imenovan provincijskim povjerenikom za braću koja borave izvan Provincije.¹⁴⁶ Uz skrb za prognanike Balić se zbog toga još više posvetio brizi oko prognanih franjevaca. Vrlo dobro je shvatio da se svi izbjegli franjevci ne mogu zaposliti u Austriji i Italiji "kao pastiri naše [hrvatske] emigracije". On je pastorizaciju zapravo shvaćao kao organizirani

¹³⁹Kierman Baliću 20. III. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 164, f. 160. kopija.

¹⁴⁰Balić Josephu P. Walsche 1. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 163; Walsche Baliću, 3. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 165.

¹⁴¹Balić, Dopisi, 6. f. 301.

¹⁴²Balić Usmianom, 26. V. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 764.

¹⁴³Usmiani Baliću, 3. VI. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 702r.

¹⁴⁴PANDŽIĆ, *Životopis*, 101-103.

¹⁴⁵Prema nekim mišljenjima u Brazilu je bilo oko 30.000 Hrvata, a u ostalim južnoameričkim državama oko 12 000. Balić Grabiću 28. XII. 1945. Balić, Dopisi, 5/3. f. 406.; Balić, J. Šimiću, 4. I. 1946. Balić, Dopisi, 5/3. f. 72.

¹⁴⁶Balić Šimiću, 5.V. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 770.

sustavni rad, a ne kao spasavanje vlastitog života, ili traganje trbuhom za kruhom. Zbog toga mu se činilo da nema smisla životariti po tuđim samostanima. Bio je uvjeren da je nevolja koja je zadesila Hrvate upotrebiva za sustavni apostolat koji bi koristio i hrvatskim iseljenicima i Provincijama kojih su franjevci bili članovi.¹⁴⁷ Na prijedlog izbjeglih franjevca zanimao se za Argentinu, no otuda su dolazile porazne vijesti sestre Marije Petković i fra Rafe Capursa, o stanju naših radnika, pa je Balić predložio prognanoj subraći svoje redovničke Provincije Presvetog Otkupitelja da razmotre “ili se spremite na povratak u Federativnu Hrvatsku [...] ili se spremite preko oceana, da se konačno koristi i Majci Provinciji i narodu”.¹⁴⁸ Na opetovano Balićevo traženje da njegova subraća razmotre: “Ako nije moguć povratak da li je uputno da članovi Provincije Presvetog Otkupitelja pođu u Južnu Ameriku, i to ako nije moguće s narodom, a onda i bez naroda”.¹⁴⁹ u Rimu 17. srpnja 1946. održan je sastanak s nekolicinom subraće prognanika na kojem je zaključeno da je bolje da pođu u prekomorske zemlje i polože temelje za buduću pastorizaciju Hrvata.¹⁵⁰

Balić je na to pokušavao da bi se u Americi osnovalo više župa za Hrvatske iseljenike,¹⁵¹ ali mu ni to nije polazilo za rukom, jer su se svećenici u Americi plašili nadmetanja. Obilazeći, u znanstvene svrhe, novoimenovane kardinale Balić je iskoristio trenutak da bi preporučio i izbjeglice. Tako se biskup Rosaria, kardinal Cacciano pokazao spremnim primiti nekoliko svećenika.¹⁵² Čini se da je Balić posredovao preko Ruskovića za smještaj u Argentini šestorice svećenika senjske biskupije i kanonika Ive Blaževića.¹⁵³ I provincijal Gregor Wooler iz San Franciska pokazao se spremnim da u slučaju nemogućnosti drugčijeg rješenja nekoliko franjevaca može doći u Kaliforniju.

Na temelju takvih saznanja u Rimu su zamišljali da bi članovi Provincije sv. Jeronima pošli u Buenos Aires, a 4-5 franjevaca Provincije Presvetog Otkupitelja u Caccianovu biskupiju, odnosno u franjevački komisarijat sa sjedištem u San Lorenzo, a ostali u Chile i Brazil.¹⁵⁴ Prema planu,

¹⁴⁷Balić Ruskoviću (?), 7. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 704. Balićevo sustavno nastojanje uređenja franjevačke evangelizacijske djelatnosti dokazuje i *Pro memoria o pitanju franjevačke emigracije u dvije Amerike*, sačuvana u Balićevim spisima. Dopisi, 7, f. 535-536.

¹⁴⁸Balić Bilobrkcu bez datuma [1946]. Balić, Dopisi, 6. f. 341.

¹⁴⁹Balić fra Pavlu [Boljatu] 3. I. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 340.

¹⁵⁰Balićeva okružnica (Boljatu, Mandacu, Radiću, Šipiću, Mikuliću, Fržopu i Čoviću) 17. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 230.

¹⁵¹Balić Srećku Periću Tropea 30. VIII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 47.

¹⁵²Balić [Capursu] 2. III. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 346. odgovor na f. 318.

¹⁵³Balić Ruskoviću, 5. V. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 706.

¹⁵⁴Balić [Capursu] 2. III. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 346. odgovor na f. 318; Balić je tražio i dobio od brazilskog veleposlanika pri Sv. Stolici M. Nabuca, vize za trojicu hrvatskih franjevaca a potom mu se obratio i za troškove putovanja za dvojicu od njih 16. IV. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 19.

izrađenom zacijelo uz suglasnost generalnog defintitora franjevačkog reda fra Dominika Mandića, izbjeglim franjevcima provincije Presvetog Otkupitelja dodijeljen je djelokrug pastoralnog rada u Čileu, Argentini i Kaliforniji te poučavanje na gimnaziji koja se trebala osnovati u Grottamare. U početku se zamišljalo da u južnu Ameriku pođe 11. franjevaca Provincije presvetog Otkupitelja, no odmah su se pojavile poteškoće zbog tako velikog broja, pa je na kraju ostalo na sedmorici,¹⁵⁵ a i taj je broj uskoro smanjen. U Sjedinjenim Američkim Državama djelovao je komisarijat hercegovačkih franjevaca, pa su nerado primala druge. Kalifornija je ipak odlučila primiti samo trojicu “i to pod uvjetom da se ne smije otvarati hrv[ataska] župa ni komisarijat”.¹⁵⁶

Razrađen je i plan razmještanja, prema kojem su u Čile, pod vodstvom fra Vlade Bilobrka, trebali poći Romac i Mandac, u Argentinu pod vodstvom fra Joze Mikulića, Boljat, Šipić i Lovrić, a na gimnaziji su trebali podučavati Fržop, Čović i Dominik Šušnjara, a fra Jozo Šimić je trebao biti gvardijan u samostanu u kojem su bili smješteni gimanzija i zavod. Pod vodstvom Milana Mikulića u Kaliforniju je trebao poći Budimir i Topić.¹⁵⁷ Radić, Karađole, Kelava i Hrstić nisu bili određeni, čini se, zbog toga što se činilo da njihovi životi nisu ni u Europi ugroženi.¹⁵⁸

No stanje u Argentini nije bilo onako kako su možda zamišljali franjevci u Rimu. Ujedno se i Capurso plašio da toliki broj franjevaca Provincije Presvetog otkupitelja ne bi možda zasjenio rad Franjevaca Provincije sv. Jeronima. Rusković je predlagao da bi novopridošli franjevci u Mercedesu otvorili zanatlijsku školu, nadajući se tako potpori vlade.¹⁵⁹ No, izbjegli franjevci iz Dalmacije nisu željeli “da služe drugim Provincijama nego svome narodu, a time svojoj Provinciji”.¹⁶⁰ Na izjave da se oni žele “posvetiti pastvi Hrvata”, Capurso je protestirao: “Najprije moram reći, da proti tome ja protestiram, jer pastva za Hrvate je povjerena nama od naših biskupa i od vrhovne uprave našeg Reda”, pisao je Baliću.¹⁶¹ Franjevcima Provincije Presvetog Otkupitelja nije preostajalo, dakle, drugo osim uključiti se u Argentinsku pastvu ili odustati.

¹⁵⁵Mandić Kardinalu Caggianu biskupu Rosaria, 27. II. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 222.

¹⁵⁶Balićeva okružnica (Boljatu, Mandacu, Radiću, Šipiću, Mikuliću, Fržopu i Čoviću) 17. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 230. usp. Balić Mikuliću 20. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 233.

¹⁵⁷Balićeva okružnica 17. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 230. usp. i 21. VII. 1947. Balić, Dopisi, 6. f. 44. i f. 45.

¹⁵⁸Balić Hrstiću, Balić, Dopisi, 6. f. 235.

¹⁵⁹P. O. Rafo Capurso u velike se boji da će Vaši fratri učiniti od nas kao što su učinili hercegovački s našima u Sjevernoj Americi. Ja se toga ne plašim, jer napokon bio tko bio glavni, glavno je da se Isus propovijeda. Rusković Baliću, Chovet 6. III. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 313. Usp. i Chovet 29. V. 1946. “On [O. Rafo] se boji premoći vaših svećenika”. Balić, Dopisi, 6. f. 314

¹⁶⁰Balić Capursu 28. V. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 358r.

¹⁶¹Capurso Baliću, 7. III. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 322.

Balić je, čini se, stajao čvrsto na stanovištu da je potrebno prije svega raditi za Hrvate.¹⁶² Činilo mu se da je četvorica franjevaca premalo za 100.000 raspršenih Hrvata i da će još četvorica biti nedovoljana ako se organizira rad “oko svih 100.000 Hrvata, koji se rastrkani nalaze u Argentini”.¹⁶³ Progovorio je otvoreno da razumije strah i da neće trzavica i borbe. Stoga je odlučio neke poslati u Sjevernu Ameriku, a za ostale je generalni definitorij odlučio da pođu u Caggianovu biskupiju, jer je Caggiano prihvatio da mogu stanovati po argentinskim samostanima ili župama.¹⁶⁴ Odluku generalnog definitorija fra Rafael Capurso je prihvatio kao franjevac, no čini se da je u prihvaćanju bilo gorčine kad je napisao Baliću : “[...] dođite da radite za duše Argentinaca, a kad se susretnete sa kojim od Hrvata, ako Vas bude hotio, učinićete mu što budete mogli”.¹⁶⁵

Daljnje pisanje Baliću se činilo nekorisnim i što se dalje nastavljalo to mu se činilo gorim. Nadao se da će Bilobrk usmeno stvar bolje urediti.¹⁶⁶ No, Bilobrk nije bio baš zgodna osoba za takav posao, pa se ni Balićevi sni o uređenju pastorizacije među hrvatskim vjernicima u Americi nisu ostvarili, u onoj mjeri koju je on priželjkivao.

* * *

Iz Balićeve korespondencije očituju se mnoge nevolje, razdori, i nedostaci hrvatske emigracije, pa i franjevaca kao njezina sastavnog dijela. Ali se ujedno i očituju nesebični naponi hrvatskih svećenika i hrvatskih franjevaca da pomognu hrvatskim izbjeglicama i prognanicima. U tom teškom vremenu Balića je podržavala i svijest da je providnost franjevcima i svećenstvu namijenila posebno poslanje i posebnu ulogu. Pokušavao je djelovati upravo prema svijesti tog posebnog poslanja, uvjeren da njegova redovnička provincija neće ni propasti ni uznapredovati zbog nekoliko tisuća dolara ili pezeta. Opominjao je subraču da izbjegavaju trzavice i borbe s drugima, a kad je doživljavao neuspjeh svojih pothvata tješio je sebe i druge mišlju: “Glavno je da kao redovnici i svećenici ostavimo za sobom dobar trag. Glavno je da budemo na ponos i diku i Provinciji i narodu”.¹⁶⁷ Istina premda njegovo djelovanje u tom metežu nije neko izvanredno herojstvo u moru jada njegova se pomoć ponekad osjećala kao daska spasa. A njemu pripada i dio zasluge za organiziranje “ekspedicije” franjevaca u južnu Ameriku, Kaliforniju i Kanadu te za organizirani prihvati

¹⁶²“Kažete da oni koji kane doci ovamo e zele doci da sluze drugim provincijama, nego svome narodu, a tim svojoj Provinciji. Ja Vam kazem da je to utvara bez realnosti” Capurso Baliću 24. VI. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 319.

¹⁶³Balić Capursu 7. VI. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 315. i 367 kopije.

¹⁶⁴Balić Capursu 7. VI. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 315.

¹⁶⁵ Capurso Baliću, J. Ingenieros 1. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 311.

¹⁶⁶Balić Štefaniću 26. VII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 779.

¹⁶⁷Bilobrku, 15. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 467r. usp. Balić Budimiru, 14. XII. 1946. Balić, Dopisi, 6. f. 459r.

hrvatske mladeži i utemeljenje generalne kuće sestara Kćeri milosrđa u Rimu.

PRILOG

Tekstovi u prilogu ocrtavaju stradanje hrvatskih izbjeglica i pokušaje da im se spasi i olakša život. Prepisani su doslovno bez ispravljanja. Ostavljena je izvorna ortografija. Inicijali skraćeno pisanih imena i kratice razriješene su dodavanjem teksta u uglatim zagradama. Točkicama u uglatim zagradama označeni su ispušteni dijelovi teksta osobne naravi. U Meštrovićevim strojopisom pisanim pismima ostavljeno je slovo dj umjesto đ jer je Meštrović slovo dj dosljedno pisao i u pismima pisanim perom.

1. TEŠKO STANJE HRVATSKIH IZBJEGLICA NA PODRUČJU AUSTRIJE

SCHÄRDING, 3. rujna 1945.

Fra Pavao Boljat obavještava fra Karla Balića o teškom stanju hrvatskih izbjeglica na području Austrije i moli da se zauzme za njihovo preseljenje u Argentinu.

SCHÄRDING, 3/9. 1945.

Dragi doktore!

Već smo Vam pisali nekoliko puta preko Hrvatskog Crvenog Križa. To je bilo ukratko, a sada malo dulje. Dakle pređimo odmah na stvar. Ovdje u kotaru Schärding ima cc. 500, a isto tako u kotaru Braunau cc. 500 hrv. izbjeglica, samih žena i djece. Dosad smo prolazili kako, tako, a ako ovdje dalje ostanemo naopako. U domovinu dok je tamo Tito ne možemo. Ovdje ostati opet ne možemo, jer nas Austrijanci ne trpe. Silom su nas pokušali toliko puta izbaciti. Silom i varkom. Sreća da su ovdje Amerikanci. Oni su nas uvijek zaštitili. Ali primiče se zima. Zime se bojimo, jer je zima teška u Njemačkoj, osobito za one koji goli, bos, bez ogrjeva, slabi, nejak, gladni i u barakama. I protiv ovoga nas ne može nitko zaštititi, ako ovdje ostanemo. Ta djeca i te žene u slabim stanovima, slabo odjevene, još gore hranjene, pocrkaće (!) ove zime ovdje od svake potrebe. Jer treba da znadete, da nas ovdje nitko ne trpi: ni narod, ni austrijske vlasti, pa ni crkvojnaci. Oni nam samo govore: Idite kući, ogrijte se i nahranite se Ali što koristi čovjeku ako a ne pružite mu ništa da pojede, da se ogrije, niti ga pod svoj krov primite?¹⁶⁸ A što mi onda želimo pitati ćete? Mi bismo rada u Argentinu.¹⁶⁹ Tamo ima mnogo naših. Pomogli bi nas i mi bismo se spasili. Zato mi ovdje ne možemo raditi, jer smo daleko od političkog centra. Inače mislimo da je Rim važan politički centar, ali mi smo mišljenja da nam i Crkva može u tom pogledu mnogo pomoći. Mislim isposlovati transportaciju. Drugoga izlaza za sada nema. Inače svaka pomoć bilo u hrani, bilo u odjeći, bilo u obući, bilo u novcu dobro bi nam došla. Ali to nije nikakvo definitivno rješenje. To bi bila samo pomoć, da se lakše dočeka transportiranje u Argentinu.¹⁷⁰ U naše ljude kojih ima ovdje malo se uzdamo, jer *omnes quae sua sunt quaerunt, non quae populi*.¹⁷¹ A mi smo dvojica ovdje kao formalni župnici ovoga naroda, pa nas boli duša kad gledamo da ovaj narod propada bez ičije pomoći, ovdje u tuđoj zemlji. Stoga Vas molimo, poradite za ovaj narod, u gornjem pravcu sve što Vam je moguće. Mi znamo da ima i na drugim stranama naših, kojima bi trebalo pomoći, ali ovo su najpotrebniji: slabe žene i nejaka djeca. Poradite i javite čim prije, da ne dočekamo ovdje zime, a mi ćemo Vam biti zahvalni, a osobito one žene i nejaka djeca, koje ćete spasiti.

Lijepo Vas pozdravlja i svako Vam dobro želi

O. Pavao Boljat

¹⁶⁸Prafrazirana misao sv. Jakova apostola. Jak 2, 16.

¹⁶⁹Ispravljeno iz: *Ameriku*.

¹⁷⁰Popravljen iz: *Sjevernu Ameriku*.

¹⁷¹*Svatko traži svoju korist, a ne narodnu.*

župnik izbjeglica
Suben bei Schärding
Austria

Pozdravite naše, a osobito, molim da mi izručite pozdrave O. Čapkunu i O. Juriću.

BALIĆ, *Dopisi*, 5/3. f. 444.

2. POZIV AMERČKIM BISKUPIMA ZA POMOĆ HRVATSKOM IZBJEGLICAMA

Rim, 21. studenoga 1945.

Istaknuti hrvatski vjerski, znanstveni, kulturni i gospodarstveni djelatnici obraćaju se američkim biskupima za pomoć hrvatskim izbjeglicama

TO THE VENERABLE EPISCOPATE OF THE UNITED STATES OF AMERICA.

In one of the most tragic moments of Croatia's thirteen century history, its cultural representatives now residing in Rome, come to the Venerable Episcopate of the U.S.A., pleading for understanding and help.

The Croat nation, which was affected by World War II relatively more than any other nation in Europe, is the offspring of the old cultural nation inhabiting the land from the shores of the Adriatic to the rivers Drava and Danube . Thirteen centuries ago the Croats were the first of the Slavs to receive Christianity remained staunchly true to it and to the Holy See even in time of greatest temptation and trial. Having founded their own government, which was already recognised as a kingdom by the Supreme Pontiff of Rome in the year 925, they formed a perimeter Catholic and western composite, in south-eastern Europe. Fulfilling its historical mission, the Croat nation stood as a living barrier against the attacks of barbarians and unbelievers from the East first, by vigorously and determinedly resisting-the Byzantine separation: later, in the 13th century by driving off the attacks of the Mongolian hordes; and, finally, by stemming the terrible invasion of the Osman Turks from the 15th century onward. In the four hundred years of battles against the Turks Croatia received the honourable title "Antemurale Christianitatis"; but it paid dearly, having lost over half of its population.

Not even in the moments of its most tragic history did the Croat nation forget the duties of Catholic universalism. While the Croat Franciscans saved the faith in different parts of Europe that were under the tyranny of the Turks and gave a band of holy martyrs, others of its elite sons went as sailors with Columbus to discover the New World or as messengers of Christ to preach the Holy Gospel there. Among others we only mention the Jesuit, Rev. John Ratkaj, "an angel in the flesh", who in Mexico in 1684 suffered martyrdom by poisoning; Rev. Ferdinand Koscak, explorer of Colorado and first cartographer of California who died in 1759; and Nicholas Plantic, the well-known missionary in Paraguay who died in 1777. They were followed, especially in the 19th century, by masses of Croat immigrants, over 800.000, to the Americas. Of this number over half a million are in the U.S.A. They are making efforts in all phases of human interest to become worthy members of their new fatherland.

The last years of Croatian history remind one of the days of Job's sufferings in the Old Testament. From April of 1941, with the invasion of the nazistic and fascistic powers, Croatian territory became a battle front of World War II. The consequences were the most catastrophic due not only to the world conflict but especially to the internal conflict between the political and ideological aims of its own sons. Because of their political aim to rule the world the Axis powers incited and helped the already existing antagonism between Serbs and Croats, and within each of these people they fostered antagonism between the leftists and rightists' and so produced a two-fold internal fratricidal shedding of blood. In the hope of continuing the battle with the Allied powers the Axis gathered all available man-power as well as the riches of the country and sent them into their own countries. wherever opposition appeared it was suppressed by fife and the sword, at times even by throwing children into burning homes and after them their old folks and sorrowing mothers.

This twofold war against everybody, which raged for four full years in Croatia, caused the death of hundreds of thousands of innocent people and a terrible wasting of the land. Croatia became a charred waste overflowing with the graves of its own children.

Neither was a horrifying finish of this sad tragedy spared us. In the moment the Axis fell, the strengthened Leftists in the form of Communism threw all their force into a war against all other world-outlooks, and especially against the Rightists. In view of such conditions many left the fatherland and their belongings and took refuge in foreign countries, especially in Italy and Austria, under the protection of the Anglo-Americans. And thus to the number of those taken from their fatherland as labourers and those who fled from the terror of totalitarian powers, new masses of further refugees were added.

Due to the conditions obtaining in Croatia, these unfortunates do not attempt to return to their fatherland but spend a life in camps and, especially, outside of camps that is very difficult: they are impoverished without sufficient food and a secure roof over their head. Especially difficult is the position of unprotected women, of children, of the sick and the old. These many unfortunates, spread throughout all Europe, await winter with fear lest they perish from hunger and cold.

Therefore we warmly pray the Venerable Episcopate of the U.S. for the love of God - *Deus caritas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo* (Joan. IV,16) - that it come to the assistance of this suffering Catholic nation, in the first place those of the refugees in Italy and Austria. Every sort of help is welcome money, clothes, shoes and food, particularly for the innocent children pregnant wives, orphans, the sick and the old. The Merciful God, Who does not allow to remain unpaid, a glass of cold water given in His name, will repay You and your faithful a hundred fold for Your charity.

Alms whether in money or goods should be sent to the "Croatian Catholic War Relief Association, 4851 Drexel Boulevard, Chicago 15, Illinois, which in turn will send them to the charitable "Fraternity of St. Jerome for Help to Croats", Via Tomacelli 132, Rome, Italy, for distribution to those most in need.

However we have another request for help which we consider would be more efficacious if fulfilled. We kindly ask the Venerable Episcopate if it would attempt to obtain permission for entrance into the U.S. for a certain quota of our intellectuals and priest. These intellectuals and priests could find shelter and means for existence among their friends and eventually among their relatives in the U.S.

Finally we ask the Venerable Episcopate that with Their faithful They pray to God Almighty, Whose holy Providence guides the fate of nations, to shorten the days of this heavy affliction and trial and to lead the Croatian nation into the path of happiness and freedom, making the Croat nation more faithful to Him and to His Vicar on earth. Without doubt the Croats will send their prayer to God, to the Saviour, that He reward all their noble benefactors with that reward which "neither moth nor wet consumes".

Rome, November 21, 1945

Msgr. Dr. Juraj Magjerec,
Rector of St. Jerome's College in Rome.

Rev. Dr. Dominic Mandic, O.F.M.
Definitor General and Economist of the O.F.M.

Joza Kljakovic,
Professor of the Academy of Fine Arts in Zagreb.

Rev. Dr. Karlo Balić, O.F.M.
Professor of the Pontifical University
ANTONIANUM in Rome, president of the
Commission for the critical edition of the
the works of Dun Scotus

Rev. Dr. Stjepan Krizin Sakač, S.J.
Professor of the Pontifical Oriental Institute in Rome.

Rev. Dr. Bonaventure Zec, T.O.R.
Ex procurator General of the T.O.R. of
St. Francis and special procurator for
the Dalmatian Province of T.O.R.

Marko Rusko,
Industrialist.

BALIĆ, *Dopisi*, 5/3. f. 178-180.

3. POZIV AMERIČKIM GRAĐANIMA ZA ŽURNU POMOĆ HRVATSKOM NARODU.

Rim, 21. studenoga 1945.

Istaknuti hrvatski vjerski, znanstveni, kulturni i gospodarstveni djelatnici obraćaju se američkim građanima za žurnu pomoć hrvatskom narodu

AN APPEAL TO THE CITIZENS OF THE U.S.A. FOR IMMEDIATE HELP TO THE CROATIAN NATION.

The cultural representatives of the Croatian nation who are notion in Rome, having before their eyes the appalling sufferings of their nation, come to the democratic and friendly nation of the U.S. with an appeal for help and protection.

During this World war no nation has suffered relatively so much as the Croats, who sustained a twofold occupation of enemy soldiers and then an internal fratricidal war.

The armies of Hitler and Mussolini penetrated in April of 1941 into the Croatian part of Yugoslavia with the intention of dividing it. Its inhabitants were to be systematically reduced to the condition of slaves. The Axis purpose was to create a so-called "Lebensraum" for itself. So they used every military and political resource. Ingeniously they made played upon the lawful and unfulfilled century long desire of the Croat nation to obtain for itself the fundamental rights of man and nation* The Axis powers, while they themselves were fighting against freedom and equity, promised the Croat nation independence and freedom. They resurrected the old feuds and conflicts of a national, religious and social character: battles of the Croats with the Serbs, of the leftist elements with the moderate and rightist forces in the land. An. on the side they' were helping now one party and now the other. so that the extinction of the nation would be more effective and general. In the extinction of the nation would be more effective and general. In such an internal confusion and under the pretexts of re-establishing order and security in the land, they burned and plundered a great part of the land, both farms and villages, with" their so-galled reprisal expeditions. Hundred of thousands of our nation were sent to concentration camps, to forced and so-called "volunteer" labour, even to the war fronts, or were killed outright. National property, natural products and cattle, as well as the riches of mines, were utilised and taken back to their own Axis-countries.

After this unwilling evil, another necessarily followed. The victorious allied troops in attacks upon the enemy destroyed by systematic bombing good part of that which was left intact in Croatia. The worst consequences of the above-mentioned conditions soon resulted. The clever two-faced, nation-splitting policy that the Nazis and Fascists used as a last resource, resulted in strengthening the Leftists. These Communists then viciously turned on all, particularly on the Rightists, who did not share their world outlook and political philosophy. The followers of the Rightists in great number, headed by the intellectuals and

priests, fled across the border into Italy and Austria in order to place themselves under the protection of the American and British armies.

Thus Croatian land today, the than ever before in its history, has, for the greater part, the appearance of a burnt wilderness and war cemetery, while the Croat nation is or rather looks like a group of injured, widows, orphans and refugee beggars in emigration. The tornado of death, tears and lamentations spread over Croatia to such a degree that no one can recall a time in history that it suffered so terribly.

We beg for immediate help for our suffering brethren, without distinction of religious or political tendencies - they who are scattered throughout Europe, fearful, naked and hungry, awaiting the severe winter months. Present conditions do not allow them to return to their fatherland.

We as the cultural representatives of that nation, knock at the door of our "foster fatherland.. Even though it is a small nation, Croatia gave to the U. S. over half a million of its sons. In the past thirteen centuries it suffered relatively more than any other European nation for the defence of Greco-Roman culture, which ennobled and perfected Christianity into the form of western civilisation, of which America today is proud to be its noblest inheritance. We beg for help for that distressed and suffering nation, which during the transmigration of the barbarians and in the forming of new states in the 10th century saved the political equilibrium in the Balkan peninsula, and in the 13th century helped to crush the powerful Tatars, and which for 400 years sacrificed itself for the general good of the Christian ideals of the Faith, of civilisation and culture, earning for itself the honourable title of "Bulwark of Christendom". This our request flows also from the conviction that the Croat nation in the very near future, with its geopolitical position in the hub of south-eastern Europe and with its long experience through the centuries, can perform no little help in quieting and restoring this most "touchy" part of Europe - correctly called "the factory of wars" - and in amicably bringing together the two great worlds of the West and the East, and thus and only thus on maintaining peace in the world.

Therefore with confidence we are expecting that we shall receive full understanding and help from the nation of the greatest democracy, whose president is the maker of the Atlantic Charter, whose democracy produced Thomas Jefferson and Woodrow Wilson: from the nation endowed with a feeling for rights, freedom and humanitarianism.

Donations in money or life-essentials should be sent to: "the Croatian Catholic War Relief Association, 4851 Drexel Boulevard, Chicago 15, Illinois.. This association will forward the aid to the "Fraternity of St. Jerome for help to Croats" with headquarters in Via Tomacelli 132, Rome, Italy, for distribution to those most in need.

Help us with your donations so that we can clothe and feed the old, husbands and wives and children so that they will not die of hunger and from cold. Your gift will be a consolation to us in our sufferings and a hope looking to a better future. And history will relate to the younger generations, from generation to generation, how the citizens of the New world saved the Croats and Croatia ! For every and even the least alit we now give words to our appreciation and say : Eternal thanks and may God reward and repay you!

Rome, November 21, 1945.

Msgr. Dr. Juraj Magjerec,
Rector of St. Jerome's College in Rome.

Rev. Dr. Dominic Mandic, O.F.M.
Definitor General and Economist of the O.F.M.

Joza Kljakovic,
Professor of the Academy of Fine Arts in Zagreb.

Rev. Dr. Karlo Balić, O.F.M.
Professor of the Pontifical University "ANTONIANUM"

in Rome, president of the Commission for the critical edition of the the works of Dun (!) Scotus

Rev. Dr. Stjepan Krizin Sakač, S.J.
Professor of the Pontifical Oriental Institute in Rome.

Rev. Dr. Bonaventure Zec, T.O.R.
Ex-procurator General of the T.O.R. of St. Francis and special procurator for the Dalmatian Province of T.O.R.

Marko Rusko,
Industrialist.

BALIĆ, *Dopisi*, 5/3. f. 153-155, 159-161

4. MOLBA PREDSDJEDNIKU IRSKE VLADE ZA POMOĆ SVEUČILIŠTARCIMA.

Rim, 12. prosinca 1945.

Istaknuti hrvatski vjerski, znanstveni, kulturni i gospodarstveni djelatnici mole predsjednika irske vlade Eamona De Valera da bi u Irskoj omogućio nastavak studija jednom određenom broju izbjeglih hrvatskih sveučilištaraca.

To His Excellency

E A M O N D E V A L E R A

Taoiseach na h-Eireann, Government Buildings

D U B L I N

Your Excellency,

We the undersigned representatives of Croatian Culture at present residing in Rome, beholding with utter dismay the tragedy of our People, turn to you for help, fully confident, that, as the Leader of the Irish Nation, intensely Catholic as we are, you will not fail to show us understanding,

You are aware, Mr. President, that on the conclusion of hostilities in Europe there was veritable exodus of refugees from Croatia, which since April 1941, had been occupied by the Axis Powers, Many of these, alarmed by the excesses committed by the Leftist Parties, especially the Communists, took refuge in different European States, particularly in Italy and Austria, Amongst them, apart from numerous children, women, old persons and ordinary labourers, there are several priests, intellectuals and young students. It is precisely the plight of the last category which causes us most anxiety; in the concentration camps and other refugee centres our Catholic University-students despair of over completing their religious and scientific training. In these circumstances, we beg Your Excellency to accept a certain number of these students in Ireland and help them to continue their studies there. They could thus have an opportunity of becoming thoroughly acquainted with Catholic Ireland whose sturdy struggle for Faith and Freedom so closely resembles that of Croatia.

We enclose a copy of an appeal which we are addressing to the Irish Hierarchy.

Trusting that you will use your influence on behalf of at least the most promising students, we offer you in advance, Mr., President, our heartfelt thanks,

Rome, December 12, 1945,

Msgr. Dr. Juraj Magjerec,
Rector of St. Jerome's College in Rome.

Rev. Dr. Dominic Mandic, O.F.M.
Definitor General and Economist of the O.F.M.

Joza Kljakovic,
Professor of the Academy of Fine Arts in Zagreb.

Rev. Dr. Karlo Balic, O.F.M.
Professor of the Pontifical University ANTONIANUM
in Rome and president of the Commission for the
critical edition of the the works of Dun (!) Scotus

Rev. Dr. Stjepan Krizin Sakač, S.J.
Professor of the Pontifical Oriental Institute in Rome.

Rev. Dr. Bonaventure Zec, T.O.R.
Ex procurator General of the T.O.R. of St. Francis and
special procurator for the Dalmatian Province of T.O.R.

Marko Rusko,
Industrialist.

BALIĆ, *Dopisi*, 5/3. f. 386

5. MOLBA ARGENTINSKOM PREDSJEDNIKU PERONU ZA DOPUŠTENJE USELJAVANJA IZBJEGLIM HRVATIMA U ARGENTINU

Rim, 4. siječnja 1948.

Dr. Fra Petar Čapkun i dr. don Ivan Ilijić, u ime Povjerenstava za hrvatske izbjeglice, mole argentinskog predsjednika generala Perona da se ubrza preseljenje 2251 hrvatskog izbjeglice, za koje je on već izdao odbrenje. Postoji opasnost da se te izbjeglice nasilno vrati u Jugoslaviju. Molitelji predlažu način na koji bi se to najbrže moglo postići.

Comité de refugiados Croatas

Roma, Via Merulana 124.

Al Exc.mo Sr. General Juan Domingo Perón,

Presidente de la Reública de la Argentina

Excelentísimo Señor!

El Comité de refugiados croatas, con sede en Roma [Via Merulana 124], conocedor de los grandisimos favores que nuestros perseguidos compatriotas han recibido de Vuestra Excelencia y, altamente reconocido de ellos, sabe muy bien que no esagera al apellidaros El Salvador de una gran parte de los prófugos hijos de la Católica Croacia, llamade por los Sumos Pontífices "Antemural de la Cristianidad".

Testimoniandos por medio de ésta, en nombre de toda la Nacion Croata, nuestros más vivos agradecimientos y confiados en los favores ya recibidos y en la esperanza de que una vez más encontraremos en Vos nuestro óptimo Protector, nos atrevemos a presentaros la siguiente exposición:

1. En el telegrama que Vuestra Excelencia envió al Santo Padre en los primeros días de octubre, del año próximo pasado, habla de 3.000 croatas que **debean ser** transportados a la Argentina sin que hubieran de pagar, personal e inmediatamente, los gastos del viaje. El motivo de este fevor especial era el grande peligro de extradición a las autoridades comunistas yugoeslavas en que se encontraba esa pobre e inocente gente, peligro que de especial manera recaía sobre los 749 "grigi" (así calificados por la IRO), los que, sacados de los campos de concentración de Italia, debían ser transportados a Alemania.

La Delegación Argentina de Génova (de especial manera el Sr. Guemez, secretario de la misma), de acuerdo con un representante nuestro hacía todo el trabajo concerniente a la documentación y la Compañía "Dodero" los transportaba a la Argentina a bordo de sus buques. Esta labor, por lo que toca a los dichos 749 "griges" ya se esté terminando en Italia y en Alemania, en donde, desde el dia 7 de Diciembre de 1947, los representantes de la Delegación y el nuestro se hen establecido.

2. En relación con lo expuesto, el Comité suplica respetuosamente a Vuestra Excelencia se sirva autorizar a la Delegación Argentina de Génova para que continúe el mismo trabajo con los restantes 2251 refugiados croatas mencionados en Vuestro telegrama, come ya lo ha hecho con los 749 "grigi". Para realizar esta labor con orden y rapidez, se necesita:

a) dar autorización a la Delegación para que pueda enviar sus empleados a los campos de concentración de Italia, Austria y Alemania, donde se encuentran los dichos refugiados, como ya lo ha hecho con los "grigi".

b) ordenar a la Compañía "Dodero" que, de acuerdo con la Delegación, continúe transportando estos refugiados a bordo de sus buques, embarcándolos en el puerto de Génova o en el de Hamburgo, como ha hecho con los "grigi".

c) notificar a la Delegación y a la Compañía "Dodero" que, a fin de facilitarles la labor, este Comité pondrá a disposición de los mismos un representante suyo como intérprete, como lo ha hecho en la labor realizada hasta ahora con los "grigi".

En espera de una respuesta favorable de parte de Vuestra Excelencia, Os saludamos y Os anticipamos, en nombre del Comité y de la Nación Croata, nuestros más sinceros agradecimientos:

Roma, 4 de Enero de 1948.

D. Juan Ilijčić¹⁷²
(Secretario)

L.S.

P. Pedro Dott. Čapkun, ofm
(Presidente)

Spisi fra Petra Čapkuna, Povjerenstvo za izbjeglice. Bez signature.

6. TEŠKOĆE HRVATSKIH IZBJEGLICA U JUŽNOJ AMERICI

Syracuse, 19. XII. 1948.

U odgovoru na Balićevo pismo kipar Ivan Meštrović spominjre teškoće hrvatskih izbjeglica u Americi.

Ivan Mestrovic 201 Marshall street, Syracuse 10, New York

19. XII. 1948.

Dragi moj fra Karlo!

Hvala vam na vašem pismu koje me je obradovalo, razabirući iz priloženog kako su vam toliki odličnici pa i sv. otac iskazali svoje priznanje koje ste zaslužili. Moje čestitke ako nisu ni prve po vremenu ni po rangu a ono će biti po iskrenom i toplom osjećaju. Da bi vas Bog poživio zdrava i snažna do krajnjih granica koje je ljudima odredio. Živio naš fra Karlo!

Hvala vam što ste se potrudili i obišli moju Maricu. [...]

Kljaković mi se svega jednom javio odkako je u Argentini. Čujem da mu ne ide dobro. Žao mi ga je ali mu ne mogu pomoći. Obe Amerike su daleko od umjetnosti i uopće od kulture. Južna mora da je prema ovoj kao Balkan prema Evropi.

Da li su Vam Kljaković i Pelicarić pričali kako im ide i u čemu su teškoće? Sad nemaju kud i valja da se snadju i probijaju. Čujem da je Draganović isto pošao na neko vrijeme u Argentinu. Jeste li ga vidjeli? On je vrijedan i čestit čovjek.

Kakve ste utiske dobili o našoj koloniji u juž[noj] americi? Ovdje je teško. Ne bi svi andjeli pomirili i složili naš svijet.

Fratri, kakvi su da su, jedini nešto rade.

Daleko od tog da bi to bilo dovoljno, a i kako bi, nu ipak je nešto dok je drugo baš ništa.

Mnogo mi pozdravite fra Domenika i sve naše oko vas.

¹⁷²Rukopis u potpisu odaje Čapkunovu ruku. Neizvjesno je da li je dopis zaista i upućen.

Olga i Mate vas toplo pozdravljaju

osobito vaš

Meštar

P.S. Kod kuće* kao da nešto popušta ali glad sve to više. Stepinac sa zdravljem dobro i drži se odlično.

7. POLITIČKI STAVOVI HRVATA U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA

Syracuse, 7. siječnja 1949.

Meštrović zahvaljuje Baliću na vjestima o hrvatskim iseljenicima u Južnoj Americi i opisuje mu stanje u Sjedinjenim Američkim Državama.

7. I. 49.

Dragi moj fra Karlo!

Velika vam hvala na vašem pismu koje me je radovalo; ako ne vijesti o našoj emigraciji, a ono vaše oštro i objektivno zapažanje i ispravno i trijzno prosuđivanje. Iz novina i pisama koje sam dobivao iz južne amerike moglo se je stvoriti neku sliku, ali vaše pismo je ko neki fotografski snimak onomašnje realnosti. Ovdajšnja slika je uveliko slična onoj iz južne. Ono što onamo predstavlja "Bezbojna skupina", kako ste ih nazvali, to ovdje predstavljaju Titovci, komunisti, samo što su na našu žalost, a boim se i na svoju nezgodu, sa crvenom bojom obojadisani. H.S.S. i po broju i po taktici, kao i nejasnoći su točno ovdje kao i onamo. Nacionalistička grupa je ovdje brojčano značajna, nije toliko glasna kao u južnoj, ali se sve više čini da su zvonari pod uplivom bezglavnika. Dok su nacionalisti i nepospustljivi to je u redu, nakon iskustva, ali je i glupo, kako i sam kažete držati se one nianse koja je toliko jada i nevolje nanijela, i koja, ističući se, daje oružje protivnicima i škodi našoj narodnoj stvari pred ovima. Tu kanda su i // neki mladji fratri u velike na toj liniji. Možda u najboljoj namjeri, dapače sam uvjeren, ali ih ćud i neiskustvo vodi tako daleko, da škode stvari kojoj misle da služe. Dobro bi bilo kad bi vi ili fra Domenik spontano napisali nešto za Danicu, gdje bi preporučili slogu sviju H[rvata] i upozorili kojim putem treba ići, baš u duhu ovoga što mi pišete. Možete bar na fratre djelovati da odlože kuburu. Izgledalo je da će nastojanja oko sloge uspjeti, nu poslije malo vremena se je pokazalo da neće, bar ne još sada. Krivice su na obe strane, i ne bih znao na čijoj veća. Duhovnu razinu naše mase znadete, svećenstvo bilo priviklo da tu masu dominira i tretira kao nešto što je još duhovno bezbojno i besformno. Radićevi nasljednici slično. Jedni se oslanjaju na autoritet crkve a drugi na "nauku" braće Radića. Uz naš nesretni temperamenat se uz to još uvijek izrodi i u lične opreke. "Ujedinjeni Hrvati" izgleda da još postoje samo po imenu. Bar tako mi skoro reče fra David Zrno. Neki prof. Tomašić, "glavni tajnik" "U[jedinjenih] H[rvata]" i fra S. Grubišić, izvršni tajnik" posvadili se ko dva pijevca na buništu. Fratri rade i to treba priznati, a da to nije dovoljno obzirom na nužde koje zjape, to je naravno. Sa ovim sam, u zadnjem pismu, više htio da pokudim one druge nego da fratriba prigovorim. Medjutim to ne opovrgava fakat da oni mjesto da svoje pristaše pouče, odnosno uzmu na se da formulišu u moguću formu osjećaje te mase, oni se pozivaju na nju kad su i sami nedotupavi. Osjećam i sam kako se radi na tomu da se Mačeka proglašuje "Judom". To nije ni pravo ni pametno, ako uopće može biti nešto pametno što nije pravo. // M[aček] nije nikada izdao, niti će po mom mišljenju, a ako je poneki put radio kako se ekstremnim nije svidjalo, činio je to što u taj čas nije mogao više ni bolje. Ako je sad po neki put malodušan nije ni čuda kad se uzme u obzir njegove godine, našu neslogu i tešku i

* U domovini

čudnu međunarodnu situaciju. Da mu je okolina nezgodna, da često zauzimaju diktatorski stav a i on pri tomu čuti, tomu je dobrim dijelom kriva okolnost što mu Hrvati izvan stranke nisu sigurni da će ju slijediti. Možda čovjek precjenjuje sebe ali i to je ljucki (!), kao što je razumljivo da se on u svojim ov[dašnjim] koracima i taktici nemože držati ni prema upustvima nekog Krämera (?) koji je izišao pred dvanaest godina iz nekog ličkog ili hercegovačkog sela ili tu skoro iz neke poglavnikove službe. Pored svega toga možda je prigovor opravdan, da je njegova pogriješka što nije okupio sve Hrvate, kao što ga se je nagovaralo i teren pripravljalno. Istina je da taj rad ne bi sam po sebi donio željeni preokret i oslobodjenje domovine, nu on bi bio u svakom slučaju koristan. Ne ore se u jesen da snijeg padne na meko niti da se za Božić požanje. Protivni su radili i crnili nas na sve strane koliko su god mogli, a svijet malo šta više znade o nama osim da smo imali Pav[elića] koji im je navjestio rat i klaao njihove saveznike. Ovdje niko, osim možda koji teški (*jedna riječ nerazumljiva?*) ne želi niti očekuje rat u skoro vrijeme. Na protivnoj strani po svoj prilici isto ne, a nije im ni nužda // kad im sve idje pa taman na dalekom istoku, a u Europi kao ovdje gdje ih nisu iskusili sljedbenici im ostaju vjerni. Pravo kažete da oni što su bez Boga imadu prema sebi Moloka. Svi su znakovi da kod nas stanje može prema iznešenom, još dugo potrajati kako jest. T[ito] im je bez sumnje interesantniji nego M[aček] i sve druge opozicije, a to iz prosta razloga: što ima na terenu vlast i što se je uhvatio u koštac sa velikim im protivnikom. Prema onoj: i sa crnim manjim vragom protiv većeg i opasnijeg vraga. Sve formule, legitimiteti i kontinuiteti su samo za vanjsku porabu a šutina¹⁷³ je rođeni egoizam i kako on u kojoj prilici iziskuje.

Slažem se s vama u neželenu rata, pa makar umrao u tuđi (!). Rat bi opet ono naših jadnih ostataka prepolovio a ko bi mrtvim dao domovinu i Državu, i što bi nam bez naroda?! Naše želje ovake ili onake, neće odlučivati nego onih svemoćnika, ili sama fatalnost.

Što se tiče moga “predsjedništva” Ujedinjenih Hrvata, mogu vam reći da tu čast nisam primio niti ću je primiti. Prvo što nemam političkih ambicija ni sposobnosti, a drugo što sva nastojanja nisu donijela ploda da se H[rvati] pomire i ujedine, i tr[e]će što bi to, kako stvari stoje, bila oštrica prema Mačeku i prema tomu donijelo još veći razdor. Za sada se bar niko ne i usudjuje biti principiuelno protiv sloge, pa makar na njoj i ne radili. Ako se zaista ujedine i slože, bar u onom što je esencilno (!), a to je da postanemo svoji na svome, bez ičijeg vrhovništva, ja ću naravno biti sa njima u odboru ili kako bilo, ali ne da predsjedavam. Vi i o. Mandić bi trebali isto i to ne samo za Italiju nego u opće. Čini se da međjutim još nije došao čas. Mjesto toga će se za ovaj mah pokušati nešto drugo o čemu ćete biti ovih dana obavješteni i zamoljeni za saradnju. Toplo vas pozdravlja, poštuje i voli vaš Meštar.

Sa strane: Vošnjakovu¹⁷⁴ “vjeruju” se sastoji u njegovoj želji vazda pripita čovjeka. Baš “govorita”. Da bio mi je jednoc ovdje i pitao da li bi se htio viditi sa Petrom II. Ja sam to naravno otklonio poručivši Petru da traži drugo zvanje. Slovenci uvijek “podrednici”. Nije sam Vošnjak. Petar je i sada, o Božiću, poslao nekoga da bi se želio vidjeti. Dobio isti odgovor. Ovo samo za vas i Mandića.

BALIĆ, *Dopisi*, bez signature.

8. POLITIČKI STAVOVI HRVATA U JUŽNOJ AMERICI

Rim, 1948.

Balić opisuje Meštrovicu političke prilike među Hrvatima u južnoj Americi.

Dragi naš Meštre!

¹⁷³Vjerojatno bi trebalo biti suština

¹⁷⁴Bogumil Vošnjak, osnivač Samostojne kmetijske stranke u Sloveniji.

Srdačna Vam hvala na onako lijepom i opširnom pismu. Bio sam sretan dok sam ga čitao, jer sam obnovio lijepe uspomene našeg boravanja (!) po toskanskim i umbrijskim brežuljcima, te kao da sam slušao objektivne, realne sudove o našem narodu, našoj emigraciji i našim interesima dragog nam Meštra. Radostan sam što se kao onda tako i sada podudaramo u mišljenju, ali sam žalostan kada mislim da je još uvijek naša slika puna Jeremijada. Velite kako “se sve više čini da su zvonari pod uplivom bezglavnika”. Eto to je rak-rana naše današnje situacije u emigraciji. Veliki narodi kao Njemci, Italijanci uvidjeli su lako i brzo kako je jedno poglavlje njihove povijesti završeno i kako treba prijeći na drugo poglavlje s drugim ljudima i projektima, a mi, to jest oni misle da mogu jednako onako i onakovim ljudima pa i onakovim metodama nastaviti borbu za Hrvatsku Državu sada kao za vrijeme vladanja Führera i Ducea!! To je upravo žalosno, ali i bez “čini se” tako je. I da Vas uvjerim da u tu žalosnu realnost ne treba sumnjati evo nekoliko daljnjih epizoda iz moga nedavnog boravka u Južnoj Americi.

U više navrata pretstavnici nacionalista i pisali mi i govorili da im napišem članak za Kalendar “Hrvatske”. Odbijao sam jer nijesam imao vremena. Jednoč sam zapitao tko bi sve imao da piše u tom kalendaru, i odgovor je bio takav da bih i ja mogao u to kolo ući. Kad sam se vratio iz Čilea onda videći da ne mogu radi prezaposlenosti da napišem članak dao sam na španjolskom jeziku gosp. Sinovčiću konferencu koju sam izrekao na radiju u Santiago veleći da ako im konvenira da je prevedu. I sada izlazi kalendar i tu je moja konferenca “Marijine objavljene istine i borba Crkve protiv zabluda”, ali ona se nalazi malo poslije članka nacionalističkog vođe Ante Pavelića potpisata čitavim imenom i prezimenom. Ima tu i drugih članaka, ka na pr. sami uvodnik gdje se s jedne strane hvali gosp. Meštrović a s druge strane napada jer neće da u novinama protestira što ga neki nazivlju jugosla[venom.]

Još nešto! Zvao me “Domobran” na svečanost. Odbio. Kazali mi da je tu neka slika A[n]te P[avelića] od “deset metara”. Napokon odlučio da posjetim sva hrvatska društva koja me pozovu. Dakle i Domobran. Dočekala me velika svita. U govoru dr. Susić ističe kako su se ugodno i z n e n a d i l i da sam ja tobože dao izjavu da sam za Hrvatsku Državu. Naravski da sam odmah ustao da su oni tako stvarali i o meni i O. Mandiću i drugima krive sudove iako ih nije nitko postavio da daju legitimaciju tko je a tko nije Hrvat.

Ne mogu da ne spomenem još jednu! Na Monteu podigli naši fratri kapelicu Gospe Sinjske. Pozvali mene da je blagoslovim. Ja odbio jer sam sumnajo da će nešto se zbiti što ne ide. I uvečer sam saznao da je u oltar urezan hrvatski grb sa U. Naravski da sam dao naredbu prijeteći se sa generalovim dekretom do potrebe da se obnoć taj U izreže.

Nema smisla da duljim. Ustaštvo, i to ne ono pošteno nego baš ono koje nas je upropastilo, ono koje ima i na duši svojih grijeha stvarno je mozak i osovina nacionalističkog pokreta u emigraciji. Tu je naša fatalnost. Ja sam u mome govoru svima kazao da mi nećemo nekakvih kazna, nikakvih inkriminacija protiv onih koji su u najsvetijoj nakani dali život za slobodu. Mi ćemo se klanjati nad njihovim grobovima, mi ćemo oprostiti živima, samo neka se u k l o n e !!! Neka uvide da mi ne možemo pred zapadnim demokracijama istupiti na čelu sa onim ljudima koji su bili drugovi Führera i Ducea! Ali sve je to uzalud! Ja sam pjevao, vi ćete pjevati i svi ćemo pjevati gluhima...

Niti će Mandić niti ću ja poslati za Danicu članak o kojem govorite, jer to je sraslo sa onim “U” o kojem sam govorio, i tu kraja nema. Mislim da će Mandić pisati privatno kao što je više puta pisao-uzalud...

Razumjem da nijeste se sastali sa Petrom II, jer kada biste to učinili onda bi “Hrvati” proglasili Vas izdajnikom. Što se mene tiče ja ne bih vidio u tome nikakova krimina da vi stari znanac Petra II s njim se sastanete, porazgovorite, razložite mu Vaše stanovište, otvorite mu oči, pak da ga i utješite. To ne bi bilo u stilu¹⁷⁵ pokreta oko U, ali dozvolite mi da Vam rečem da bi to po mome mišljenju bilo u stilu velikog čovjeka kao što ste Vi.

¹⁷⁵U izvorniku: *stolu*.

Puno pozdravite gospodju olgu i dragog nam Matu

Vas posebno pozdravlja i svako dobro želi

odani

BALIĆ, *Dopisi*, bez signature.

9. HRVATSKI ISELJENICI U SJEDINJENIM DRŽAVAMA

Syracuse, 31. I. 1949.

Meštrović opisuje Baliću političko djelovanje hrvatskih iseljenika u Americi i objašnjava mu zbog čega se nije htio susresti s kraljem Petrom II.

Syracuse, 31. I. 1949.

Dragi moj fra Karlo

Uvelike me je tješilo vaše pismo. Ako ne radi samog žalosnog fakta u kojoj se duševnoj pometenosti nalazi naša emigracija, a ono da se moje slutnje podudaraju sa onim što ste vi imali poblizhe prilike da vidite i utvrdite. Nas kanda ništa ne može da opameti, ništa da nam oči otvori, da vidimo stvari kako jesu nego većina bulazni i izvrće stvarnost, iz onog kako jest u onaku kakvu bi se željelo. Dobar dio naših tragedija je proizašao iz te naše crte. Samo tom karakteristikom se može objasniti da se može jedan bezglavnik opet pojavljivati sa punim imenom medju našim svijetom i pred svijetom. To je još ništa dok se pojavljuje medju svojom klikom i u onoj sredini, ali ako to nastavi, i oni sa njim, i pred širim forumom, onda će to biti fatalno za našu stvar. To je baš što našim neprijateljim treba. Tamo, kod kuće, nas je pomoću Musolinijevih i Hitlerovih bandita gonio i zatvarao i upropastio čitavu jednu generaciju, a sada treba da upropasti i ono jada što je ostalo i da nama svima zatvori usta kad bi htjeli da svijetu kažemo da nismo kako nas velikosrbi prikazuju.

Nema sumnje da i medju živim nacionalistima imade čestitih ljudi, baš kao što su bili i oni što su svoje živote dali, ali je njihova fatalnost da se ne mogu da odkopčaju od ono par zlikovaca, koji se, iza svega, još drsko deru i izprsavaju. Greška je što je stari M[aček] neaktivan i što se zakukuljio u stranačku kabanicu mjesto da zama[h]ne (?) i sve okupi. Njegovi te[k]lići (?) su ograničeni kao i oni drugi, samo još k tomu i nepismeniji.

Ove naše fratre ovdje što da vam opisujem, kad ih poznajete bolje nego ja. Sve je to kao u Sinju ili Županju, iza Franina pojasa kubura. Volim ih u neku ruku zato što su dinamični, ali pretjeruju s hadjučkom ćudi. U samom početku sam im govorio otvoreno baš isto što i vi, kako se ne može sa ustašlukom i P[oglavnikom]. Oni se, na riječi, slažu ali u duši ne. U stvari su obmanuti ima neko medju njima tko ih, na osnovu neke "punomoći", dirigira. To je moja impresija. Zato sam vam i pisao, da im vi i fra Domenik pišete, jer je vama lakše pošto ste od istog Reda. Fra Zrno je razboritiji, samo on nema riječi.

Nije me rukovodilo mišljenje i sud Hrvata kad sam odbio da se ne vidim sa P[etrom] II. nego to što je njegova okolina htjela da to izrabi u svoje protuhrvatske svrhe, a ja to nisam mogao. Sa ocem sam mu bio, osobni prijatelj, ali se nismo slagali u pol[itičkim] stvarima. Sa mladim niti sam u prijateljstvu niti on to ni po čem zaslužuje. Otac mu je bio hajduk ali ličnost. On nije ni jedno ni drugo, nego jedno duševno nedonošče, koje dirigira jedna sumljiva baka (punica mu) i par glupih srbijanskih zlikovaca. Jedna bijedna figura. A da i nije tako, ja sa njim ne bih imao što da razgovaram, u svojstvu kralja, jer mi Hrvati ne trebamo kralja, uopće, a pogotovu ne Srbina. Ako ga oni hoće eto im ga a nas neka puste na miru.

Pošto je ovaj put htio da se sa mnom vidi kao sa "očevim prijateljem", ja sam mu odgovorio, da bi mu u tom svojstvu savjetovao da traži neko drugo zanimanje mjesto kraljevskog. Eto tako vam je bilo s Pericom.

Veselit će me ako se opet javite.

Srdačno pozdravljam vas i Fra Dominika

Vaš Meštar

BALIĆ, *Dopisi*, bez signature.

10. HRVATSKI ODBOR I HRVATSKA NESLOGA

Syracuse, 22. IV. 49.

Meštrović piše Baliću kako stranci slabo poznaju Hrvate, a Hrvati ne znaju kazati o sebi istinu. Tuži se na hrvatsku neslogu,

Syracuse 22. IV. 49.

Dragi naš fra Karlo!

Hvala vam na ljubeznim čestitkama za Uskrs. Svi moji vam se takodjer najljepše zahvaljuju na sjećanju i zajedno sa mnom najsrdačnije uzvraćamo najljepše želje.

Velika vam hvala na isječcima iz novina povodom bibliološkog kongresa i posebice na izvratku vaše rasprave o rukopisima metropolitanske biblioteke u Zagrebu. Mene uvijek veseli čuti o vašem djelovanju, a naročito kad je u vezi sa našim narodnim stvarima. Kako ste iskusili u Belgiji, da za nas ne znaju, tako je posvuda. redovno nisu informirani, ili pak krivo. To je zato što je naš položaj bio uvijek položaj privjeska - prije Madžara a poslije Srba, a ovi jedni i drugi šovinisti, megalomani i falsifikatori. Uz to m H[rvati] bijasmo slabi, mali i nespretni da kažemo istinu o sebi. Krajnji je čas, da to ispravljamo svi i svugdi, ako ne želimo da ostanemo vječno nečiji beznačajni privjesak.

Slažem se sa vašim stavom da nećete nikakav hrvatski odbor dok nisu svi složni. Moj je stav i odgovor ovdje bio isti. Za neslogu je kriva jedna i druga strana jer obe strane špekuliraju za prevlast i isključivost. Ne razumijem kako gosp. Didek osniva hrv. odbor u ime Dr. Mačeka dok ovaj potonji ne želi i neće nikakva odbora. Taj Dr. Omrčanin bi bolje učinio da pusti Stepinca na miru, jer St[epinac] nema ništa zajedničkog sa njegovim Antom. Baš kao da su se urotili da svaki i najmanji moralni oslonac za narod kompromitiraju. Djelomično pokvarena a djelomično mahnjita čeljad! Što je sa prof. Lukasom? Imao je doći ovamo i bili su mi Daničari¹⁷⁶ rekli da je sve gotovo.

Ovih dana sam bio u N[ew] Y[orku] i saznao da su St[epincu] predložili da može izići ako ga V[atikan] pomakne i pozove. On je to odbio s motivacijom da ostaje s narodom, bilo to na Kaptolu ili u tammici. Imade znakova da bi T[ito] želio da nadje *modus vivendi* za kat. crkvu i da tamo nešto pokušava. Njemu je tijesno, pa bi možda bilo dobro nešto izvući, što bi moglo biti od koristi kad on ode.

Pisati ću vam možda ja ili Dr. Lacković kroz koji dan što nam se čini da bi trebalo pokušati kod sv. Stol[ice], ako bi stupila sa T[itom] u pregovore, što možda nije isključeno obzirom na držanje zapada prema T[itu]. trebalo bi da se uskrisi, ili podijeli naslov primasa Hrvatske, ili Hrvata, čija bi se jurisdikcija protezala na cijelu trojednicu, Bosnu i hercegovinu, te Istru i Suboticu, T.j. Bačku. Jedan ovdašnji crkveni vilikodostojnik mi je rekao da bi on stvar podupirao, ali inicijativa mora poteći od onih kojih se tiče. ne bi li nekoliko vas svećenika tamo mogli ispitati teren kod V[atikana] i objasniti od kolikoga bi to bilo interesa za crkvu. Srdačno vas pozdravlja, poštuje i voli vaš Meštar.

Sa strane vertikalno: Jeste li što čuli o Grabiću?

¹⁷⁶ Hrvatski iseljenici koji su se okupljali oko lista "Danica".

Tartaglia je umro u Lepoglavi.

Fra Domeniku ću odgovoriti na pismo u pitanju klesanja sv. Frane, a međutim mi ga pozdravite.

BALIĆ, *Dopisi*, bez signature.

11. HRVATI U AMERICI

Syracuse, 10. siječnja 1953.

Meštrović zahvaljuje Baliću na pismu i čestitkama. Opisuje mu prilike u Americi, izražava nadu da bi se mogli susresti negdje u Europi i osvrtće se na Stepinčevo uhićenje.

Ivan Mestrovic 817 Livingston Avenue Syracuse 10, New York Telephone 75-1170

10 Januar 1953.

Dragi moj Fra. Karlo,

Hvala vam na vašem pismu od 18 Prosinca, kao i na lijepim željama koje ste meni i mojima uputili za Novu Godinu i koje vam najsrdačnije uzvraćamo. Dao Bog da nam ova godina bude svima bolja i ugodnija nego minule. Međutim su mali izgledi da će biti mnogo bolja, i to ne samo ona nego i mnoge koje će doći iza nje. Bog je pustio da rdjavi duh zaposjedne ljutska (!) srca i zamagli um, pa se nije ničemu dobru nadati dok to traje. Pored svega toga, On je dosljedan pa ma kako mi bili nestrpljivi i naš vijek kratak, pa će opet ljutski rod pomoći i uputiti na pravi put.

Znađem da je Fra. Domenik bio tamo i čuo sam da se je vratio. Vidjeli se nismo, jer je rneni daleko poći u Cicago a on se ovdje nije zaustavljao. On je dobar i uvijek vrijedan čovjek, samo imam dojam da i njega, makar starijega, Fra. Vendelin na Drexel Boulevardu drži kao gosta. Nije ni čudo jer Fra. Vendelin znade svašta, razumije se u svašta, pa i u to kako bi trebali da misle i rade i oni koji su bar po godinama, i ako i dakako, ne po duhu, starij od njega. Vidim da je njegov duh i slični mu, imao uticaja i na druge poneke¹⁷⁷ naše emigrante, što ste eto i vi imali prilike da čujete. Neka vas to ne čudi a još manje uzbudjuje, jer kad mi Hrvati, gotovo "en bloc" nebi bili ovako pametni ko što jesmo zar bi nam moglo ovako dobro ići košto nam ide. Uza sve to moramo, košto¹⁷⁸ kažete, biti snošljivi jedni prema drugima, da nebi bilo još i gore.

Nevjerujem da ću u vezi sa sedamdeset godišnjicom, ili bez nje, ići u našu nesretnu ali nama svejedno dragu domovinu. Nije isključeno međutim da bi mogao doći na kratko vrijeme u Evropu i u tom slučaju vidjeti se¹⁷⁹ sa vama u "vječnom gradu" , ako je išta vječno.

Vidio sam kako je naš veliki Duce iz Kumrovca, inspirisan velikim duhom iz blaženo počivše Svetosavske Patrijaršije, prekinuo veze sa Vatikanom. Mogu si misliti kako se je Vatikan, koji nema divizija, prepao i uzbudio iza ovog čina. Međutim on izgleda da ne želi da bude jedini slavan u onom dijelu svijeta, nego bi htio da i Stepinac postane šizmatik Rimu kao što je on Moskvi. Svakojako i to njegovo nastojanje donijet će našem nesrećnom narodu pored gladi i ostaloga još jednu nevolju i petljaniju. Kako je da je naše svećenstvo, ja se nadam da neće nasjesti ni podleći teroru. Za narod sam siguran da neće. Jedan istaknuti režimski predstavnik reče mi onomad u prepirci oko Stepinca: "neka on (Stepinac)

¹⁷⁷u izvorniku rastavljeno *po neke*

¹⁷⁸k'o što

¹⁷⁹Umetnuto se

proglasi Hrvatsku Crkvu pa ćemo ga dignuti do neba." Znadem da bi ga vi digli tako visoko da kad bi pao sa te visine na koju bi ga vi dobrohotno podigli otišao bi u "paranparče" i ne samo on nego i Hrvati kao takvi, odgovorio sam mu.

Uza sve to držim da im je tjesno i ozbiljno se nadam da će im na proljeće biti još tjesnije jer svak[a] lakrdija ima svoj kraj .

Mnogo srdačnih pozdrava od moje žene, Mate kao i od mene.

Vaš Meštar

BALIĆ, *Dopisi*, bez signature.

SAŽETAK

FRA KARLO BALIĆ I HRVATSKO ISELJENIŠTVO

Fra Karlo je Balić poznat svijetu kao znanstvenik, medijevist i mariolog. Veliki organizator znanstvenih skupova nije međutim, mogao ostati skrštenih ruku ni kad je njegov narod doživio rasulo tek uspostavljene države i pravi pravcati *exodus* iz svoje domovine, premda je to, osim rijetkima koji ga se još sijećaju, potpuno nepoznato područje njegova rada. Na temelju Balićava osobnog arhiva i arhiva njegovih suradnika autor u ovom članku otkriva da je Balić ne samo pomagao potrebnim pojedincima u II. svjetskom ratu i nakon njega, već da je bio jedan od pokretača sustavnog organiziranja pomoći izbjeglicama. Njegov se doprinos ističe u organiziranju Bratovštine sv. Jeronima za pomoć izbjeglim Hrvatima, u osnivanju Misionarskog kolegija u Grottamare (Rieti), u pomoći sveučilištarcima, u podržavanju iz nužde Povjerenstva za iseljavanje u Argentinu, u pomoći izgradnje generalne kurije sestara Kćeri milosrđa u Rimu i u pokušavanju organiziranja sustavnog pastoralnog rada s hrvatskim izbjeglicama. Raspravi je priloženo nekoliko izvornih dokumenata koji osvjetljavaju i dokumentiraju to njegovo djelovanje.

Uz neke izmjene i nadopune objavljeno u članku: *Fra Karlo Balić i hrvatsko iseljništvo Aktualnost predaje*, Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa prigodom 100 obljetnice rođenja fra Karla Balića, Split, 6. XI. 1999., Makarska 2003, 265-308.